

SZOMBAT

JeruzsÁlom

Rav Kook, Uri Asaf,
Zelda és Drelyó Ági
írásai

Gadó János:
Gyűlöletbeszédéről,
Mazsihiszről

Interjú Petőcz Andrással

Migráció, menekültek

Vörös István versei

1% és a zsidók

Zsidó történelmi regények

I.

Utrak és emberek

*Hatvany
Lajos*

*Hatvany
Lajos*

*Utrak
és emberek*

I.

ULPIUS
ANNO

A zsidó Buddenbrook

MÁR KAPHATÓ!

www.ulpiushaz.hu

szombat

2008. január
5768 svát

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.

Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár János-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztőségi titkár)
Fritz Éva (pénzügyek)

Állandó külső munkatársak:

Csáki Márton, Csőke Zoltán,
Peremiczky Szilvia, Szegő Péter,
Várnai Pál

A megjelenést támogatja:
Amerikai Joint Magyarország
Ronald S. Lauder Alapítvány
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

Nemzeti Kulturális
Alapprogram

Oktatási és Kulturális
Minisztérium

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi.

Terjeszti a LAPKER Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2007. december 13-án.

Címlapfotó:
Drelyó Ági

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán.

Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Grafika Press Nyomdaipari Rt.

6. oldal

20. oldal

24. oldal

30. oldal

ÁLLÁSPONT

- 4 **Gadó János**
Gyűlöletbeszédről,
Mazsihiszről

VILÁG

- 6 **Migrációs folyamatok**
az arab világban (Szekér Gitta)
- 10 **Zsidók Sanghajban** (Dési János)

IZRAEL

- 7 **Új afrikai menekültáradat**
Izraelben (Shiri Zsuzsa)

HAZAI DOLGAINK

- 9 **„A külföldiek integrálásában Ma-**
gyarország nagyon le van maradva”
Interjú Gyulai Gáborral, a Magyar Helsinki
Bizottság menekültügyi programjának
koordinátorával (Szegő Péter)
- 12 **Gadó János**
1+1 százalék zsidó szemmel

JERUZSÁLEMI KÉPEK

- 16 **Drelyó Ági**
JeruzsÁlom
- 18 **Uri Asaf**
JeruzsÁlem télen
- 19 **Tisztító, élő víz** (Szirtes Bori)
- 20 **Se vele, se nélküle** (Sellei Iván)
- 22 **A. J. Kook**
Rabbinikus levél a szépségről

KULTÚRA

- 24 **Modern mesterművek Moszkvából**
Orosz-zsidó művészek, 1910–1940
(Biró-Nink Beáta)
- 27 **Egzotikum, szépirodalom, lektűr**
A zsidó történelmi regény
(Peremiczky Szilvia)
- 30 **„Idegennek lenni jó”**
Petőcz Andrással beszélget Várnai Pál
- 33 **Szellem a palackból**
(Csőke Zoltán)

KULINÁRIA

- 34 **Eckermann kávézó**

Gyűlöletbeszédről, Mazsihiszről

A Mazsihisz vezetői nem fogadták el a köztársasági elnök meghívását az immár hagyománnyá vált, a történelmi egyházak képviselőivel együtt elköltendő ebédre. Udva-

rias, de egyértelműen fogalmazott levelükben azzal indokolták döntésüket, hogy a köztársasági elnök nem írta alá a gyűlöletbeszéd polgári peresítéséről szóló törvényt.

gadta a mérsékelt jobboldal (Heti Válasz, Reakcio.blog.hu) is. A hitközség és a szocialista párt jó viszonyát nehezen viselő, Orbán-párti középjobb ugyanis rühelli a vezérét és pártját érő antiszemitizmus-vádakat. A Fidesz és holdudvara

szívából utálja az MSZP antifaszizmusát, és sokért nem adná, ha ezt a fegyvert kicsavarhatná riválisa kezéből, mint azt a különböző ellenvadák és vádaskodások mutatják. A magyarországi zsidóság azonban hagyományosan balra húz – Magyarországon ugyanis az antiszemitizmus alapvetően jobboldali jelenség. A Fidesz ellenvádjait ezért csak saját tábora veszi komolyan, a zsidókat nemigen hatja meg, s a szocialistákon nemigen tudnak fogást találni. Érthető hát örömközödésként a zsidó közösség láttán, amely szembe fordul a – szemükben MSZP-szövetségese – hitközséggel, és egyértelműen az (inkább a konzervatív tábor felé hajló) köztársasági elnököt támogatja.

A Judapest tehát, a hitközségnek szánt fricskával, e fiatalos csínnyel egyszerre a nagypolitika erőterében találta magát. Akcióját fölhasználták a két párt viszálykodásában, s óhatatlanul összefüggésbe került a gyűlöletbeszéd-törvénnyel is – amelyre egyébként nem reflektált –, hiszen a Mazsihisz általa bírált lépése ezzel állt kapcsolatban.

Nem kellett sokat várni a hitközség képviseleti monopóliumát mindig is nyíltan helytelenítő EMIH reakciójára. Az EMIH vezetője, Köves Slomó rabbi, a Judapestnél valamivel összetettebb válaszában bírálta a Mazsihiszt is elutasító gesztusáért, és a köztársasági elnököt is, amiért a törvényt

visszadobja, de pozitív javaslata nincs az ügyben.

Két nap múlva drámai hangú levelet intézett Sólyom Lászlóhoz a Nácizmus Üldözötteinek Bizottsága, e Kádár-korból fennmaradt, Mazsihisz-közelbeni szervezet. Az üldözöttség felülbírálhatatlan jogán a szokásos udvariassági formákat is mellőző, inkább szemrehányó hangú üzenetükben még a címzett elnöki és magánemberi integritásának csorbulásával is riogattak, amennyiben az tétlenül szemléli a gyűlöletbeszéd elharapózását. A politikai mezőben működő, ezért a diplomáciai formákra mégiscsak adó Mazsihisz-vezetéssel szemben itt – üzeni a levél – a holokauszt áldozatai szólalnak meg, akiknek igazságát senki és semmi nem bírálhatja felül.

A 2007. decemberi 16-i Mazsihisz-közgyűlésen pedig Feldmájer Péter elnök (a Szombatnak nyilatkozva) a flódnia-akció kapcsán a zsidóság árulóirol példálózott.

*

A fenti eseménysorban egyszerre jelenik meg a zsidó közélet két alapproblémája: az antiszemitizmus elleni fellépés és a Mazsihisz belső állapota. Hogyan tudhatnánk valamiképp visszaszorítani (legalább a nyilvánosság terein) az antiszemitizmust, valamint hogyan tudhatnánk változtatni a – zsidóságot egyedül képviselő és az állami juttatásokat egyedül bevételező – Mazsihisz siralmas, Kádár-kori viszonyain és légkörén? Sajnos e két törekvés – immár nem először – szembe került egymással. A bornírt hitközség az antiszemitizmus elleni harc zászlóvivője. Antiszemitizmus elleni fellépés az egyik oldalon, zsidó pluralizmus és demokrácia a másikon.

Mondhatnánk: hitközségi szemmel nézve, ha nem lenne antiszemitizmus,

Eszokatlanul kemény gesztus híre még éppen csak végigfutott a médián, amikor a Judapest.org internetes portál gazdája egy csomag flódnit kézbesített a Mazsihisz által bojkottált elnöki vacsorára. E gesztussal (valamint a mellékelt levéllel) tudatta: vannak zsidók, akik nem értenek egyet a Mazsihisz lépésével, kifogásolják, hogy e szervezet jogot formál a magyar zsidóság egyedüli képviselőjére, holott a zsidóság mindig is plurális volt. A köztársasági elnök jó szívvel fogadta a gesztust. Míg a Mazsihisznek csak irodavezetője útján válaszolt, az eddig a közéletben teljesen ismeretlen Judapestnek személyesen és feltűnően baráti hangon fejezte ki köszönetét. A kínos ügyben vélhetőleg jól jött neki az akció, méltatta is kellőképp a zsidó pluralizmust. Mindez nem csekély PR-hasznot hozott a Judapest.org konyhájára.

*

A flódnia-akciót kitörő örömmel fo-

ki kéne találni. A Mazsihisz legitimációja a nyilvánosság előtt ugyanis elsősorban az antiszemitizmus elleni küzdelemre épül. Nem hazug ürtügy ez: nagyon is komolyan veszik, mert ez az ő zsidó identitásuk.

1990 táján, a demokrácia megjelenésének pillanatában talán lett volna esély valamiféle zsidó képviseleti pluralizmusra. Ám a fél évszázados szünet után újra fellobbanó antiszemitizmus mindent feledtetett, s a hitközség népe önfeledten vetette magát egy újabb kádári pótatyá (Zoltai Gusztáv) karjai közé, tőle remélvén védelmet. Kit érdekel a zsidó demokrácia, amikor nyilasok randalíroznak az utcán! Így érzett a Síp utca közönsége, sőt nagyon sok szekuláris zsidó is. Hiszen az asszimiláns zsidóság jelentős részének identitása is az antiszemitizmusra adott reflexiókban merül ki (lásd Eörsi István: „Addig vagyok zsidó, amíg el akarnak gázosítani.”).

*

A gyűlölködés újabb és egyre változatosabb megnyilvánulásai ellen fel szólamló hitközségi vezetést – önmagában e lépésért – nem lehet kárhoz tanni. Az antiszemitizmus kétségkívül nemcsak jelen van, hanem rendkívül gyorsan változik és alkalmazkodik. Az elmúlt másfél év fejleményei nyomasztóak. Amióta az őszi beszéd nyomán az ellenzék az utcára vitte a politikát, s a XX. század első felének (ellen)forradalmi módszereivel próbált kormányt buktatni, a léghő határozottan romlott. Az utcai politizálás haszonélvezője és legavatottabb művelője a szélsőjobb.

Az immár hagyománnyá vált éjszakai randalírozás a nemzeti ünnepeken; a melegparádé résztvevőinek bántalmazása (bárhogy is vélekedjen valaki a parádé külsőségeiről); szirénabőgés a hanukaünnepségen, s a huligánokat mozgósító és koordináló honlapok dinamizmusa mind arról szól, hogy a szélsőjobb újabb és újabb területeken jelenik meg, s velük szemben hatékony ellenszert még nem találtak. A No. 1 szélsőjobb oldali hírportál az iszlamista honlapok light változata: nem uszít ugyan az ellenségnek kinevezettek meggyilkolására, de közzéteszi arcképeket, nevüket, laccímüket, s így

közvetve, de világosan erőszakra buzdít. Zsidóságról szóló mondatai útszéliek: fröcsögnek a gyűlölettel és a gátlástalanságtól.

Mindezen jelenségek ellen a törvény oltalmát kérni – helyénvaló dolog. Szintén érthető, ha némelyek a köztársasági elnök hozzáállását sérelmezik, aki a törvényt nem írja alá, mást azonban nem javasol.

A kérdés csak az, hogy ezután mi a teendő. Az elnöki meghívást elhárítani igen látványos, de kockázatos gesztus: a népszerűségi listákat (jelenleg) vezető elnökkel szembehelyezkedni – visszaüthet. Igaz ugyan, hogy a hitközségi vezetés elsősorban saját választóinak elkötelezett, de rövidlátás az országos közvéleményt figyelmen kívül hagyni. Az ilyen erős felütés egy esetben érthető: ha a nemzetközi média figyelmének felkeltése a cél, s általa bizonyos nyomás érvényesül a gyűlöletbeszéd szankcionálása érdekében. Lehet, hogy a NÜB levelének közzététele – alighanem a Mazsihisz tudtával – éppen ebbe az irányba próbál hatni.

*

Itt visszajutunk a cikk elején említett problémához: a holokauszt áldozatainak súlyos erkölcsi tőkéjére olyan világi vezetők hivatkoznak, akiknek erkölcsi tőkéje egyébként szerény. Az elmúlt években a Mazsihisz vezetőit két szerepkörben lehetett látni a nyilvánosság előtt: vagy az antiszemitizmussal kapcsolatban nyilatkoztak, vagy (ritkábban) valamilyen, a Mazsihisz monopóliumát fenyegető jelenséget igyekeztek elhárítani.

Ugyanakkor: ha varázsütésre széles látókörű, hiteles és demokratikus stílusú vezetés váltaná fel e mostani hitközségi garnitúrát, az sem folytathatna alapjában más politikát antiszemitizmus-ügyben. Nem szorulna rá – mint e mostani – , hogy az antiszemitizmusból merítse legitimációját, de a kérdést nem tudná megkerülni.

A Mazsihiszben Kádár-kori reflexek élnek: ahogy akkor, az antiszemitizmust most is „be kell tiltani”! Legyen végre egy törvény! – ez a varázsformula. E naiv álmodozást szét a köztársasági elnök a törvény visszadobásával. Érthető a csalódottság és a

frusztráció. Ugyanakkor azonban a gyűlöletbeszédet eredményesen szankcionáló törvények és bírói döntések valóban léteznek Nyugat-Európában – mindez tehát nem fantazmagória. Így keverednek az ügyben anakronisztikus kívánságok és korszerű joggyakorlat.

Az utóbbi évben az alternatív zsidó szervezetek, személyek az országos nyilvánosságban többször is bíralták a hitközségi vezetést antiszemitizmussal kapcsolatos fellépései miatt. (Így például Feldmájer Péter március 15-i nyilvános intelmét, hogy a zsidók maradjanak otthon.) Ezzel a hitközségi vezetés számára legkedvezőbb terepen is vitát kezdeményeztek.

Ez a vezetés számos ügyben feltlenül megérdemli a bírálatot. Jó lenne, ha a zsidó közösség minél több fórumán kezdeményező és felkészült hozzászólók vitatnák meg ennek különböző szempontjait. Nemcsak a vezetés viselt dolgait, hanem egy demokratikusabb képviselet kialakításának lehetőségeit. Elsősorban nem az antiszemitizmus kérdése az, ahol a korszerűtlen hitközségi vezetéssel vitába kell szállni.

Csádó János

Idén ez a harmadik eset (az auschwitzitetővált karos képpel illusztrált 1%-os kampány és a március 15-i otthonmaradásra biztató megnyilvánulás után), hogy a Mazsihisz éles zsidó kritikák keresztüztüzebe kerül. Amennyire méltánylandó a Mazsihisz elvárása, hogy a köztársasági elnöke konzultáljon a gyűlöletbeszéd terjedése és annak törvényi szabályozása kapcsán a zsidó szervezetekkel a kialakult helyzetről, legalább annyira méltánylandó volna a Mazsihisz vezetése részéről megfontolni a másfél évtizede hangoztatott zsidó kritikákat, melyek szervezetét és a zsidó érdekképviselő hiányosságait érik.

Itt volna végre az ideje konzultációt kezdeményeznie más zsidó szervezetekkel egy szélesebb alapokra helyezett érdekképviselő létrehozásáról.

Árulással való vádaskodás helyett.

(A szerk.)

Migrációs folyamatok az arab világban

Egészen az Oszmán Birodalom felbomlásáig, amely legalább névleg uralma alatt tartotta az Arab-félsziget országait, a térség viszonylag egy koherens egésznek számított. Az országhatárok kialakulásával a belső migrációs folyamatok árnyaltabbá váltak, és óhatatlanul kihatottak rájuk a politikai és társadalmi események.

A nomád életmódjukhoz sokáig ragaszkodó beduin népesség egészen napjainkig ignorálta ezeket a sokszor a hajdani gyarmatosítók által meghúzott határokat. Ebben a helyzetben egy-egy nagyobb törzs, például az Anazák vagy a Simarik dírja, azaz vonulási területe nem vette figyelembe sem a határokat, sem a hivatalos papírokat: az előbbi törzs esetében ez főleg Jordánia és Szaúd-Arábia volt, a másodiknál pedig Jordánia, Szíria, Irak és Szaúd-Arábia. Könnyebb helyzetben vannak e tekintetben az úgynevezett GCC-országok (Gulf Cooperation Council, amely Ománt, Szaúd-Arábiát, Bahreint, Katar, az Emirátusokat és Kuvaitot foglalja magában); ezek megkönnyítették tagjaiknak az egymás országába történő munkavállalást, utazást, sőt a letelepedést is. A GCC-országok uralkodóházai is elsősorban a helyi beduin népességre támaszkodva alapozták meg hatalmukat, így tekintetbe veszik a dírak elhelyezkedését. Hasonló folyamat nem ment végbe az ugyancsak jelentős nomád népességgel rendelkező Észak-Afrika egyes országaiban, például Líbiában vagy Algériában, ahol a bizonytalan politikai folyamatok (puccsok, erőszakos gyarmatosí-

Menekültek, valahol a Közel-Keleten

tás) csírájában elfojtottak minden hasonló kezdeményezést.

Ami az Arab-félszigetet illeti (s ebbe társadalmi szempontból beletartozik Egyiptom is), a migrációs folyamatok csekély kivételtől eltekintve Északról Dél felé zajlanak, azaz főleg a Levante térségéből igyekeznek az Öböl-országok felé, mégpedig elsősorban munkavállalás formájában. A munkavállalás egyébként is az arab országokban lévő fluktuáció egyik elsődleges oka, és e tekintetben két modellt különböztetünk meg: az elsőt Irak reprezentálta a legjobban, s a pánarab eszméket tükrözte vissza, a Szaddám Huszein vezette országba érkező más arab államok polgárai lényegesenben privilegizáltabb helyzetben voltak, mint nem arab munkavállaló társaik. Az első és a második öbölháborúval ez a modell elbukott, és hosszútávon a GCC-országok pragmatikusabb megoldása tűnik sikeresnek, amely származásra való tekintet nélkül, inkább az olcsó munkaerőt preferálja, így lehetséges, hogy bár a tagországokban jelentős levantei arab kisebbség él, azok nemcsak nem egyenlők más külföldi társaikkal, de az álláshirdetéseknél előnyt élveznek az európai vagy egyesült államokbeli jelentkezők. A helyzeten csak rontott az öbölháború,

amikor a levantei arab országok Szíria kivételével Irak mellett sorakoztak fel, míg a Perzsa-öböl államai, elsősorban a megtámadott Kuvait és a térségben elfoglalt hatalmi pozícióját – joggal – féltő Szaúd-Arábia Bagdad ellen foglalt állást. Ugyancsak erre az időre tehető a megszálló irakiakkal bizonyítottan kollaboráló nagyszámú palesztin lakosság kitoloncolása Kuvaitból is.

Az Öböl-országokban elsősorban Kuvaitban mutatkozik meg az északi arab országokból érkező bevándorlókkal szembeni ellenszenv, amely az állampolgársági törvények esetében is megmutatkozik: férfi kuvaiti állampolgár külföldi felesége sokkal hamarabb kapja meg férje állampolgárságát, ha nyugati országból érkezett, illetve a pár esetleges válása során nem veszíti el azt, míg pl. egyiptomi, szír, libanoni vagy palesztin társnőiknek a bürokratikus folyamat sokkal hosszabb ideig tart, és ha férjük elválik tőlük, automatikusan elvesztik az állampolgárságukat is. A helyiek ezt azzal indokolják, hogy az északiak „szerencsevadászok”, akik a házasság után sokszor igyekeznek egész családjukat a tehetősebb országba telepíteni. Általában ezekben az országokban szinte lehetetlen más arabnak állampolgárságot szerezni, no-

ha sokszor hallani olyan véleményeket, hogy „ők építették fel azokat”. Ellenben a GCC országaiban – a külföldi vendégmunkát ellensúlyozandó-ugyan csak gőzerővel folyik a „szaudizáció”, „kuvaitizáció”, „omanizáció” stb., amelynek célja a helyiek bevonása az állami és privát szektorokba.

Külön helyzetet foglalnak el az arab világon belüli migrációs folyamatokban a palesztinok, akik 1948 óta egyre nagyobb számban vannak jelen a többi arab országban, azonban ottlétük – noha ezen országok mindegyike elvben támogatójuk – nem mentes a társadalmi és politikai feszültségektől sem. A palesztin emigránsok legnagyobb sérelme, hogy a befogadó arab országban nagyon nehéz, szinte lehetetlen állampolgárságot szerezniük. Hisám Yúsuf, az Arab Liga szóvivője szerint a tilalom szükséges.

– Ha minden palesztin teljesen beintegrálódik a befogadó országba, többé nem volna szükség arra, hogy visszatérjenek eredeti hazájukba – indokolta az országok döntését.

A palesztinokat saját kormányuk is csak részben támogatja: magas rangú politikusaik a palesztinok helyzetének javítását követelik az arab országoktól, azonban ők sem értenek egyet az állampolgárság felvételével. Szaab Erekat néhány éve határozottan elutasította a palesztinok integrációját a szomszédos országokba, mindössze azok kormányát sürgette, hogy arra az „átmeneti időre”, ameddig a menekültek ott élnek, biztosítsanak nekik jobb életkörülményeket. Ám sok vegyes házasságból született – s időközben felnőtt – gyerekek már a másik szülő hazáját tekintik otthonának, s vallja magát öntudatos egyiptominak, libanoninak, szírnek stb.

A palesztinok tehát némileg joggal érzik úgy, hogy pusztán gyalogáldozatok egy nagyhatalmi sakkjátszmában; állampolgárság hiányában továbbá elesnek a „befogadó ország” számos juttatásától. Libanonban például, ahol tizenkét menekülttáboruk van, a palesztinok el vannak tiltva néhány foglalkozástól és nem részesülnek a közgyógyellátásból sem; az integráció hiánya – akárcsak néhány évtizeddel korábban Jordániában – oda vezetett, hogy napjainkra a palesztinok alig érznek közösséget a befogadókkal, táboraikban pe-

dig gombamód szaporodnak a radikális mozgalmak, teret nyernek a fundamentalista eszmék. Bejárnak azonban más oka is van az állampolgárság megtagadására: ha a többségében szunnita muszlim palesztinok libanoni polgárok lennének, felborulna az ország kínos pontossággal összeállított vallási megoszlása szunniták, síiták és keresztények között. Szíriában, ahol közel félmillió palesztin él, ugyan csak lehetőség az állampolgárság megszerzése.

Napjaink globalizálódó társadalmában, illetve az arab világot sújtó részben politikai, részben társadalmi gondok miatt úgy tűnik, a területen a migrációs folyamatok nemhogy csökkenni,

hanem erősödni fognak. Érdekes jelenség, hogy noha e cikk bevezetője utal a határok kialakulásának viszonylagos újdonságára – összehasonlítva például az európai nemzetállamok kialakulásával –, mégis megfigyelhető egy erős nacionalista tendencia. Germanus Gyula említi, hogy évszázadokon át az arabok inkább vallásuk, szülővárosuk vagy éppen mesterségük után azonosították magukat, ám úgy tűnik, tán éppen a pánarab eszme gyakorlati megvalósításának nyilvánvaló kudarcával, napjainkban az arabok egyre öntudatosabban vállalják hazájukat, s ritka a teljes asszimiláció más arab országban.

Szekér Gitta

Új afrikai menekültáradat Izraelben

Az ország déli részén élő izraeliek az utóbbi hónapokban új jelenséggel szembesültek: fekete bőrű afrikaiak tömegei jelentek meg főként Ejlat és Beer-Seva utcáin. Eddig főként Spanyolország és Olaszország nézett szembe a lehetetlen gazdasági, egészségügyi és politikai viszonyok elől Európába menekülő emberekkel, de mióta híre ment az izraeli munkalehetőségeknek, egyre több afrikai inkább a zsidó államban próbál szerencsét.

Izrael az egyetlen nyugati ország, amely szárazföldön érintkezik Afrikával: az egyiptomi határnál száraz lábbal az ígéret földjére lehet

lépni, mindenféle veszélyes tengeri átkelés nélkül. Eddig mintegy kétezer menekült érkezett az országba, főként Szudánból, Eritreából, Etiópiából és az Elefántcsontpartról. Profi embercsempészek bonyolítják az üzletet, 1000 és 2000 dollár közt váltakozik a tarifa, amiért afrikai otthonukból eljuthatnak a Sínai-félszigetre, ahonnan beduinok viszik át őket a zöld (vagy inkább barnás homokos) határon. Ezt jelenleg csak dzsippel járőröző katonák védik. Több mint 200 km hosszan nincs sem kerítés, sem valamiféle folyamatos védelmi rendszer. Az 1970-es évek Camp David-i megállapodása nyomán a két ország közti „hideg béke” szellemében nem állomásoznak arrafelékkor akkor határőregységek, amelyek a lukacsos határt hermetikusan lezárhatnák, s a beduinok pontosan ismerik a gyenge pontokat.

Az Izraelbe jutott vendégmunkások célja általában az állandó letelepedés, hogy családjaikat is maguk után hozva biztosítsák megélhetésüket. Ennek érde-

**Afriki
menekültek
Izraelben**

kében elvállalnak minden olyan munkát, amit az őshonosok az adott fizetésért nem végeznek el. Többségük az ejlati vagy a holt-tengeri szállodákban dolgozik, ahol kb. 1000 dollárért takarítanak, vagy más fizikai munkákat végeznek naponta kilenc vagy több órában.

Az izraeli hatóságok csak több hónapos késéssel vették észre a jelenséget, miután különböző civil szervezetek és magányos jogvédők már megszervezték a menekültek első lépéseit. Először a katonaság találkozott az afrikaiakkal a déli utak mentén. Összeszedték, majd Beer-Sevába szállították őket. Az afrikaiak eleinte a város utcáin keringtek munkát és szállást keresve, majd a Ben Gurion Egyetem szociális munkásokat képző tanszéke gondoskodni kezdett róluk. Ott is egy 24 éves diáklány, bizonyos Eliséva Milikowsky fogadta őket védőszárnyai alá. Telefonszámának hamar híre kelt, s a menekültek hamarosan elnevezték „a szudániak anygálának”. Eleinte a katonák telefonáltak hozzá éjszakánként, jelentették neki, hogy ismét találtak 30-40-50 afrikait, majd már maguk az érintettek hívták, olykor még Egyiptomból. Eliséva kapcsolatba lépett az ejlati szállodákkal és a déli kibucokkal, ahol nagy szükség volt a munkás kezekre és adottak voltak a szálláslehetőségek is.

A kormányzervek meglehetősen tehetetlenek az ügyben. A hivatalos segítség híre újabb ezreket, sőt talán tíz-és százezreket vonzhat Izraelbe, ami érthető módon aggodalmakat kelt a politikusok körében. Viszont Izrael azt sem engedheti meg magának, hogy a zsidó történelem üldöztetései után érzéketlen maradjon az Afrikából érkezők – különösen a darfuri menekül-

tek – szenvedései iránt. A darfuri etnikai konfliktusban muzulmán arabok muzulmán afrikaiakat gyilkolnak immáron négy éve. Az ENSZ adatai szerint eddig 200 ezer halálos áldozata volt a népirtásnak, és életüket féltve 2 millióan menekültek el, akik a környező menekülttáborokban, illetve Afrika különböző országaiban tengődnek. Közülük pár százan jutottak el Izraelbe. A szakértők szerint a probléma alapja már a globális felmelegedés, amely az ivó- és öntözővíz eltűnésével egész népcsoportok eddigi hazáját tette tönkre, akik most mások lakterületén akarják kárpótolni magukat. Az Afrikát el-

hagyóknál nem könnyű megítélni, hogy ki a gazdasági menekült, és ki az, aki pusztán életét féltve kénytelen elhagyni hazáját, hiszen sokfelé az éhhálál fenyegeti a helyben maradókat.

Az ellentmondásos helyzetben az izraeli kormány egy szeptemberi ülésén úgy intézkedett, hogy átmeneti letelepülési engedélyt ad 498 szudáninak, főként a Darfur vidékéről valóknak, akiket a jól prosperáló gazdaság könnyűszerrel befogad, sőt a munkáskezeket hiányoló szállodaiparban és mezőgazdaságban nagy örömmel vár. Az ezután jövők és a már itt élő többi afrikai helyzete azonban továbbra is megoldatlan. Az egyik deli börtön udvarán átmeneti szállást rendeztek be számukra, hogy ne az utcákon bolyongjanak, de az ottani viszonyokat emberjogi szervezetek élesen bírálták. Azt is tervezték, hogy autóbuszokon visszaviszik őket az egyiptomi oldalra, de ez a megoldás egyre elfogadhatatlannabb, mióta híre ment, hogy Egyiptomban üldöztetés vár azokra, akik a zsidó államba menekültek, illetve, hogy az egyiptomiak több afrikai határsértőt lelőttek. A tömeges illegális bevándorlást csak úgy lehet megakadályozni, ha a déli határon is kiépítik a csillagászati összegekbe kerülő kerítésrendszert. Mindezek nyomán könnyen elképzelhető, hogy Izraelt hamarosan a kínaihoz hasonló Nagy Falak választják majd el környezetétől: Ciszjordánia felől a terrorveszély miatt, Egyiptom felől pedig a menekültáradat miatt kell hermetikusan lezárni az országot.

**Shiri Zsuzsa
(Jeruzsálem)**

One World...

The Jerusalem Report gives you what no other magazine offers: a penetrating firsthand look behind the local, national and international headlines in the dynamic Jewish World.

We connect you to a shared experience.
We connect you to your world.

...Just Pages Apart

Subscription Information at:

The Jerusalem Report, P.O. Box 1805, Jerusalem 91017 Israel

E-mail: jsubs@jreport.co.il Website: <http://www.jrep.com>

Tel.: 1-800-574-574 Fax: 972-3-5613699

„A külföldiek integrálásában Magyarország nagyon le van maradva”

Interjú Gyulai Gáborral, a Magyar Helsinki Bizottság menekültügyi programjának koordinátorával

A menekültügyi szakember szerint Magyarország nem vonzó célország. Az állam nem segíti elő az integrációt, a külföldiek számára szinte lehetetlen a teljes beilleszkedés. A magyar társadalomban rendkívül alacsony a szolidaritás a menekültekkel szemben – véli a szakember.

– Milyen országokból érkeztek és hány közel-keleti menekült tartózkodik Magyarországon?

– Hogy most hány menekült van Magyarországon, azt képtelenség megmondani. Az pontosan megmondható, hogy évente hányan kérnek, illetve kapnak menekültstátuszt. A menedékkérők, tehát a menekültstátuszért folyamodó külföldiek száma évek óta nagyon alacsony Magyarországon. 2004-ben és 2005-ben körülbelül 1600-an, 2006-ban 2117-en, 2007 első háromnegyed évében 1975-en nyújtottak be menedékkérelmet. 2006-ban 99-en, 2007 első háromnegyed évében kilencvenen kaptak menekültstátuszt, 2006-ban 99-en részesültek úgynevezett kiegészítő védelemben, ami magában foglalja a hazaküldés tilalmát, azonban a menekültstátuszhoz képest korlátozottabb jogokat és rosszabb szociális helyzetet jelent, ez a szám 2007 első háromnegyed évében 62 volt. E számokból is látható, hogy szó sincs

menekültáradatról, a menedékkérők száma elenyésző sok nyugati ország adataihoz képest. A letelepedés lehetőségét és széleskörű jogokat megkapó elismert menekültek száma alig teszi ki egy általános iskolai évfolyamét, ráadásul közülük is sokan továbbállnak Nyugatra az integrációs lehetőségek hiánya miatt, erről azonban nincsenek statisztikai adataink. A menedékkérőknek hozzávetőleg egyharmada érkezik Európából, azon belül főleg Szerbiából. Ők részben magyarok, részben nem. Európán kívülről évekig az afgánok jelentették a legnagyobb menedékkérő csoportot, őket az irakiak követték. Most azonban a háború okán mind Afganisztánból, mind Irakból kevesebben jönnek, mert háborús övezetből nehéz eljönni. Korlátozzuk a vizsgált területet

az Izraellel határos államokra, továbbá Irakra és Iránra. A Magyarországon menedéket kérőkön belül a közel-keletiek kevesen vannak. Viszont – tekintettel az emberi jogoknak a térség számos országában tapasztalható súlyos és gyakori megsértésére – az átlagos nyolc százaléknál jóval nagyobb közöttük azok aránya, akik megkapják a menekültstátuszt. Tavaly 68, 2007 első háromnegyed évében száz iraki kért menekültstátuszt. Az irakiaknak jelentős esélyük van arra is, hogy menekültstátuszt kapjanak, idén ez már 43-uknak sikerült. Egyébként tudomásom szerint Magyarország – hasonlóan szinte mindegyik EU-s országhoz – nem küld haza egy iraki menedékkérőt sem, aki nem kap menekültstátuszt, azt legalábbis kiegészítő védelemben részesítik, a jelenlegi magyar idegenrendészeti szabályozás szerint úgynevezett befogadott lesz. Az irakiak mellett viszonylag számottevő csoport a szíriaiaké. Idén szeptemberig 26, tavaly 32 szíriai állampolgár folyamodott menekültstátuszért. Szíria egy, az emberi jogokat súlyosan megsértő állam, ahol számos csoport számolhat az üldözés veszélyével, például veszélyeztetettek az emberi jogvédők, az iszlámisták, a kommunisták vagy a hontalan kurdok. Ez utóbbi egy több százezres csoport, tőlük Szíria a hatvanas években egy tollvonással elvette az állampolgárságot. Mindezek ellenére az elismerési arány itt már jóval alacsonyabb, tavaly ketten kaptak menekültstátuszt, idén pedig még senki sem. A magukat palesztinnak vallók száma is viszonylag jelentős volt 2006-ban: 38 fő; idén szeptemberig már csak 19. Közülük tavaly is, idén is egy-egy fő kapott csak menekültstátuszt. Ennek az az

oka, hogy az elmúlt években a legtöbb, magát palesztinnak valló menedékkérőről az eljárás során kiderül, hogy valójában nem az, hanem valamely másik arab ország állampolgára, aki azonban ettől függetlenül a statisztikában palesztin menedékkérőként szerepel. Ez nem általános trend, de az elmúlt néhány évben ez volt tapasztalható. A palesztinoknak, különösen amennyiben Gázából, Ciszjordániából, Libanonból vagy Irakból menekülnek, komoly esélyük van arra, hogy menekültstátuszt vagy kiegészítő védelmet kapjanak. Tavaly húsz, idén szeptember végéig 12 iráni volt a menedékkérők között, és viszonylag jelentős az elismerési arány is: tavaly hat, idén az év első kilenc hónapjában négy iráni kapott menekültstátuszt, néhány további személy kiegészítő védelmet. Figyelembe véve az emberi jogok helyzetét Iránban, a politikai ellenzékkel, a nőkkel, a vallási és szexuális kisebbségekkel szemben tanúsított magatartást, ez nem is meglepő. A menedéket kérő egyiptomiak száma tavaly húsz, idén szeptember végéig 11 volt. A libanoniak, illetve jordániak száma elenyésző, egy-két fő. E csoportokban csak elvétve fordul elő menekültkénti elismerés.

- A Magyarországra érkező menekültek milyen hányada megy tovább Nyugatra?

- A túlnyomó többsége. Budapesten például sokkal alacsonyabb az itt élő külföldiek aránya, mint Bécsben vagy akár Prágában. Az idegenrendészeti szabályok igen szigorúak, és magyar állampolgárságot sem könnyű kapni. A feltételek között van a lakhatás és a megélhetés biztosítása, illetve – általános esetben – nyolcévnyi magyarországi tartózkodás, melybe az itt tanulás nem számít bele. A magyar nyelv nehézsége is arra ösztönzi a külföldieket, hogy költözzenek odébb. A Lengyelországba érkező menedékkérők túlnyomó része például csecsen. Ők jól tudnak oroszul, így a lengyel nyelv elsajátítása sem jelent megoldhatatlan problémát a számukra. Általában elmondható, hogy a külföldiek integrálásában Magyarország nagyon le van maradva. Bár a szakma évek óta szorgalmazza, nincs integrációs keretörvény, nincs integrációs stratégia.

- Hogy viszonyul a magyar társadalom a közel-keleti menekültekhez?

dalom a közel-keleti menekültekhez?

- Arról, hogy a magyar társadalom kifejezetten a közel-keleti menekültekhez hogyan viszonyul, semmilyen felmérés nincs. Idegenellenesség-kutatást végeztek Magyarországon. Amennyire emlékszem az eredményekre, az arab bevándorlók – akik egyébként nem azonosak a menekültekkel, de ezt a társadalom többsége nem tudja – megítélése elég kedvezőtlen. Egy másik felmérés azt vizsgálta, hogy a különböző, az emberi jogokkal kapcsolatos, humanitárius vagy környezetvédelmi ügyek mennyire fontosak a társadalom számára. Eb-

ben a menekültek befogadása nagyon-nagyon hátul szerepelt, a kóbor kutyák gondozása is megelőzte. A magyar társadalomban rendkívül alacsony a szolidaritás a menekültekkel szemben. Ez azért is rendkívül szomorú, mert az 1951-es genfi egyezményt először nagyobb számban magyar menekültekre alkalmazták, miután az 1956-os forradalom leverését követően kétszázezer magyar kapott védelmet az öt évvel korábban aláírt genfi egyezmény alapján. A pirézekről készült felmérés is azt igazolja, hogy a magyar társadalom többsége idegengyűlölő.

Szegő Péter

Zsidók Sanghajban

„Büszkék vagyunk, hogy akkor segíthettünk zsidó embertársainkon, amikor szinte az egész világ ellenük fordult.”

Sanghaj a maga majd' két Magyarországnyi lakójával talán a világ egyik leggyorsabban fejlődő városa. Toronyházak erdejében luxusüzletek sora váltogatja egymást az igaz „kínai” piacokkal. A legdrágább luxusórákat kínáló fényes üzletek mögött pokrócra az aszfalton zoknit árul valaki. Sanghaj nemcsak óriási, mindenhol hömpölygő tömeggel, hanem magabiztos polgárok is lakják. A több mint tizenegy százalékos gazdasági növekedési ütem láthatóan mosolygóssá, öntudatosá tesz. A régi kis házak helyén sorra épülnek a modern felhőkarcolók, a széles sétányok, a csinos parkok.

Sanghaj régóta nyitott város. Angol, francia, orosz, japán, és persze zsidó kolónia is élt, él itt.

Sőt, a második világháború borzal-

mai elől menekülő zsidók közül is jó néhányat befogadtak.

A zsidó közösség zsinagógát is épített magának természetesen. Az Ohel Moische zsinagógát éppen mostanában hozatta rendbe a városi önkormányzat. Csillog-villog minden benne, s rövidesen a város zsidóságának életét, a zsidó hagyományokat bemutató kiállítást nyitnak a harmincas években létrehozott, klinkertéglás épületben.

A zsinagóga környéke is érdekes helye Sanghajnak. Az utca egyik oldalán a kerületi kórház és a börtön hatalmas épülettömbje, a mellette lévő sikátorban még a hagyományos, régi egyemeletes házak. Ahol az emberek leginkább az utcán élnek. Rákot pucolnak vacsorához, dominóznak vagy éppen a gyereket teszik tisztába. A következő párhuzamos útnál pedig a kikötő új épületei készülnek végeláthatatlan sorban – ez lesz itt a világ legnagyobb hajókikötője. Ezen a környéken született és nevelkedett a most 84 éves Rena Krasno. A húszas évek második felében, a harmincas években, még ha tisztességes szegénységben is, de elfogadhatóan telt az élete – meséli most Krasno asszony, aki kivándorolt oroszországi

zsidók gyermekeként látta meg a napvilágot Sanghajban.

Eddig kilenc könyvben írta meg kínai élményeit. Az eddigi utolsó kötet – *Strangers Always: A Jewish Family in Wartime Sanghaj*, Pacific View Press, 2000 – éppen most jelent meg kínaiul. Ebből az alkalomból látogatott el kaliforniai otthonából immár másodszor egykori szülőhelyére. Mi könyve dedikálásakor találkoztunk vele Sanghaj egyik fényűző bevásárlóutcája, a Huaihai út elegáns könyvesboltjában.

– Nagyon fontosnak tartom, hogy ezt a letűnt korszakot megismertessem a maiakkal. Könyveim legtöbbje erről a világról szól, de ez az első alkalom, hogy kínaiul is megjelenik valamelyik – magyarázza a szerző lelkesen nekem, mint jól láthatóan egyetlen európai érdeklődőnek. Könyvében bőségesen idéz korabeli naplójából, és sok anyagot gyűjtött a zsidó közösség életéről is.

A kínaiakkal relatív békességben élünk – folytatja –, bár a japán megszállás idején, ha nem is európai értelemben vett gettóba zárták a zsidókat, de egy helyre, a zsinagóga környékére költöztették őket. A kínaiak is nagyon szegényen éltek, és mi is. Nem volt mit irigyelnünk egymástól. Inkább segítünk, ha tudunk. Éltek itt más európaiak is, németek, franciák, vagy éppen Oroszországból elmenekült fehérek. A különbség köztünk csak annyi volt, hogy nekünk semmink sem maradt. Se pénzünk, se útleveleink, se hazánk.

A későbbi felnőtt életében Izraelben élő, majd az UNESCO-nál négy nyelven szinkrontolmácsként dolgozó Krasno asszony szívesen meséli el azt a történetet, amikor a japán megszállás idején egy váratlan légitámadás együtt kényszerített be az óvóhelyre egy japánt, egy kínait és egy nyugati embert – akkor természetes módon segítették egymást, „mert csak így lehetett túlélni”.

Mindenesetre könyvét lelkesen fogadták Sanghajban, a dedikálásán. Ha nem is álltak akkora sorok, mint az éppen aznap kínaiul megjelent Harry Potternél, de meglehetősen sokan eljöttek.

Többek között a könyv kiadásában közreműködő Hongkou kerületi tanács külügyi referense is, aki szívesen adott interjút a *Szombatnak*. (1904 és 1939 között három zsinagóga épült Sanghaj-

ban, ahogy a zsidók is három hullámban érkeztek; a századforduló, majd az orosz bolsevik forradalom után és a hitleraj elől.

A japánok 1937-ben foglalták el Sanghajt, és az akkoriban elmaradott „nyomortanyának” számító Hongkou kerületet jelölték ki a hontalan státuszú menekültek lakóhelyéül. Egészen 1941-ig engedélyezték a menekültek szabad beáramlását és letelepedését. Ma persze már ez a terület a jobbak közé számít.)

Először azt kérdeztük tehát a külügyi referenstől, tudnak-e egyáltalán valamit az átlagemberek itt a zsidókról. Chen Jian szerint persze ha itt az utcán sorban szólógnatnánk le a járókelőket elég kevés értékelhető választ kapnánk.

A sanghaji zsinagóga

De abban a negyedben, ahol a zsinagóga áll, még sok a közös emlék. Jó néhányan akadnak az idősök közül, akik együtt éltek a zsidó közösség tagjaival, és – állítja a külügyi funkcionárius – ma is jó szívvel idézik vissza őket. Ennek igazolásául hozza fel, hogy milyen szépen rendbe hozták a zsinagógát.

Persze, mert izraeli, amerikai turistákat szeretnének idecsalni – vetem közbe azt, amit pár perccel ezelőtt hallottam Krasno asszony egyik kísérőjétől. Chen Jian nem sértődik meg. Az itteni hivatalosságok kicsit visszafogott, kiismerhetetlen mosolyával közli, hogy a város mindenféle turistára számít, reméli, hogy egyre többen látogatnak ide a világ minden pontjáról, mert nagyon is érdemes. Ez utóbbiban teljesen igazad adok neki, mert ilyen lenyűgözően sokszínű és izgalmas várost még nem láttam, hát azt kérdelem tőle, akkor miért is fontos nekik ez az egész. A zsinagó-

ga felújítása, most e könyv kiadásának a támogatása, és a többi.

– Egyrészt a zsidó közösség története fontos része Sanghaj város történetének – magyarázza. – Másrészt nagyon büszkék vagyunk arra, hogy akkor segíthettünk zsidó embertársainkon, amikor szinte az egész világ ellenük fordult. Amikor mindenhol üldözték és gyilkolták őket. Kínában, itt Sanghajban viszonylagos védeltséget élvezhettek. Nekünk, kínaiaknak, lényeges szempont megmutatni a világnak, milyenek is vagyunk mi valójában. Rena Krasno könyve segítséget ad ahhoz, hogy elmondjuk a mi történetünket.

Az egykori zsidó közösségből nem sok maradt itt, a „rég szép időkben” is

talán ha négyezren lehettek – vetem fel neki. Mégis, létezik itt olyasmi, mint sokfelé a világon, ahol szintén nem élnek már zsidók? Antiszemitizmus?

A kérdést kétszer is el kell ismételnünk a kitűnő angolsággal beszélő tolmáccsal, mert Chen Jian nem érti először.

Aztán tapasztalt funkcionárius módjára kivágja magát, mintegy a „vörös farkat” hozzátűzve beszélgetésünk végéhez:

– Tudja, nemrégiben fejeződött be nálunk a pártkongresszus, ahol a főtitkárunk, Hu Jin-tao meghirdette a harmonikus társadalom építésének programját. Ez sok mindent jelent, többek közt azt is, hogy tisztelnünk kell a más embereket, a más népeket is. Csak így élhetünk békében és fejlődésben.

Azzal odalép Krasno asszonyhoz és látható örömmel ölelik meg egymást.

Dési János

GADÓ JÁNOS

1+1 százalék zsidó szemmel

Az alábbiakban a zsidó felekezetek, valamint a zsidó civil szervezetek számára az elmúlt néhány év adóbevallásaiban felajánlott egy százalékokról olvashatók összesítő statisztikák.

A felekezeti támogatást bemutató statisztikák megerősítik azt a más felmérésekből is ismert* tényt, hogy a zsidóság túlnyomó része a magasan képzett, magasabb társadalmi státuszú, s így magasabb jövedelmű rétegekből kerül ki. Inkább csak érdekesség, hogy ezen belül is kiemelkedik a *Szim Salom reformzsidó közösség*, mely (2007-ben) a 14 ezer forintot meghaladó átlagos felajánlásaival a magyarországi felekezetek között feltehetőleg az (átlagában) legmagasabb jövedelmű támogatókkal büszkélkedhet. Figyelemre méltóan ingadozik az egy felajánlóra jutó átlag az ortodoxia esetében (2007-ben 12.864 forint, míg egy évvel korábban csak 9547). Itt feltehetőleg arról van szó, hogy a jobb években sikerül néhány nagyjövedelmű támogatót megnyerniük.

Másik figyelemreméltó adat, hogy noha 2003 és 2007 között a felajánlásokra jogosult zsidó felekezetek száma kettőről négyre nőtt, a felajánlók száma csökkent. Holott a – 80-100 ezer főre becsült honi zsidóság e té-

A magyarországi zsidó felekezetek számára felajánlott egy százalékos támogatások összege az elmúlt öt évben

2007			
Név	Felajánlott összeg (Ft)	Felajánlók száma (fő)	Egy felajánlóra jutó összeg
1. MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ	2 462 913 650	438 887	5 611
2. MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ	837 622 427	145 377	5 761
3. MAGYARORSZÁGI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ	259 412 428	40 788	6 360
4. MAGYARORSZÁGI KRISNA-TUDATÚ HÍVŐK KÖZÖSSÉGE	72 275 111	10 626	6 801
5. MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGE	64 063 752	5 562	11 518
6. MAGYARORSZÁGI BAPTISTA EGYHÁZ	56 309 416	9 551	5 896
7. HIT GYÜLEKEZETE	46 447 039	12 742	3 645
8. KÖZÖSSÉG A SZÜLETÉS MÉLTÓSÁGÁÉRT	26 316 866	5 750	4 577
9. MAGYARORSZÁGI JEHOVA TANÚI EGYHÁZ	20 756 953	6 544	3 172
10. GYÉMÁNT ÚT BUDDHISTA KÖZÖSSÉG	19 121 524	2 776	6 888
14. EMIH EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZREALITA HITKÖZSÉG (STATUSQUO ANTE)	8 954 774	917	9 765
28. MAGYARORSZÁGI AUTONÓM ORTHODOX IZREALITA HITKÖZSÉG	3 640 592	283	12 864
36. SZIM SALOM PROGRESSZÍV ZSIDÓ HITKÖZSÉG	3 067 298	208	14 746
144 magyarországi egyház összesen	4 126 470 099	720 243	5 729
4 zsidó felekezet összesen	79 726 416	6 970	11 438

ren még nem érte el lehetősége határait. (A felajánlott összeg ugyan nő, de korántsem olyan dinamikus, mint az összlakosság körében.)

A felajánlások terén ugyanakkor átrendeződés mutatkozik: míg 2003-ban a (zsidó) felajánlók több mint 95 százaléka a Mazsihisz javára rendelkezett, addig 2007-re ez az arány 80 százalékra csökkent. A Chabad aránya ebben az évben 13 százalék, az ortodoxiáé 4, a Szim Salomé pedig 3. (A

felajánlott összeg tekintetében ezek a százalékok rendre: 85, 9, 3, 3.) Ezek a számok igen figyelemreméltóak: valójában a négy magyarországi zsidó felekezet támogatottságát mutatják a (vallási) hovatartozását fontosnak tartó zsidó lakosság körében.

Ami a civil szervezeteket illeti: a zsidó szeretetkórház vezető helye feltehetőleg összefügg azzal, hogy a sok (korábban és jelenleg) itt ápolat idős ember hozzátartozója a kórház javára

* Kovács András (szerk.) Zsidók és zsidóság a mai Magyarországon. Szombat kiadás, 2002.

2006			
Név	Felajánlott összeg (Ft)	Felajánlók száma (fő)	Egy felajánlóra jutó összeg
1. MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ	2 345 920 981	398 840	5 882
2. MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ	766 094 484	127 173	6 024
3. MAGYARORSZÁGI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ	247 260 846	36 439	6 786
4. MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGE	67 227 702	5 554	12 104
5. MAGYARORSZÁGI KRISNA-TUDATÚ HÍVÓK KÖZÖSSÉGE	61 471 800	8 584	7 161
6. HIT GYŰLEKEZETE	42 813 783	12 452	3 438
7. MAGYARORSZÁGI BAPTISTA EGYHÁZ	41 208 724	6 919	5 956
8. GYÉMÁNT ÚT BUDDHISTA KÖZÖSSÉG	21 956 704	3 087	7 113
9. MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZ	18 160 507	1 991	9 121
10. MAGYARORSZÁGI JEHOVA TANÚI EGYHÁZ	17 408 077	5 567	3 127
16. EMIH EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG (STATUSQUO ANTE)	6 963 793	661	10 535
34. MAGYARORSZÁGI AUTONÓM ORTODOX IZRAELITA HITKÖZSÉG	2 549 278	267	9 547
37. SZIM SALOM PROGRESSZÍV ZSIDÓ HITKÖZSÉG	2 279 088	175	13 023
137 magyarországi egyház összesen	3 842 235 224	641 257	5 992
4 zsidó felekezet összesen	79 019 861	6 657	11 870

2005			
Név	Felajánlott összeg (Ft)	Felajánlók száma (fő)	Egy felajánlóra jutó összeg
1. MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ	2 174 573 120	405 843	5 358
2. MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ	673 984 574	120 234	5 605
3. MAGYARORSZÁGI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ	220 006 485	35 598	6 180
4. MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGE	68 178 932	5 912	11 532
5. MAGYARORSZÁGI KRISNA-TUDATÚ HÍVÓK KÖZÖSSÉGE	48 400 645	7 393	6 546
6. HIT GYŰLEKEZET	38 194 402	11 638	3 281
7. MAGYARORSZÁGI BAPTISTA EGYHÁZ	37 511 394	6 544	5 732
8. KARMA DECSÉN ÖZEL LING BUDAPEST, TIBETI BUDDHISTA KÖZÖSSÉG	18 507 383	2 622	7 058
9. MAGYARORSZÁGI JEHOVA TANÚI EGYHÁZ	16 110 987	5 511	2 923
10. MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZ	15 661 095	1 838	8 521
18. EMIH EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZREALITA HITKÖZSÉG (STATUSQUO ANTE)	5 201 751	689	7 549
29. MAGYARORSZÁGI AUTONÓM ORTODOX IZRAELITA HITKÖZÖSSÉG	2 783 150	293	9 498
127 magyarországi egyház összesen	3 487 929 701	634 092	5 500
3 zsidó felekezet összesen	76 163 833	6 894	11 047

rendelkezik. A Chabad Alapítvány szintúgy dinamikus fejlődése e közösség integrálódásának és hatékony PR-munkájának eredménye. A Világi Zsidó Iskola Alapítvány előkelő helye nyilvánvalóan a lauderes szülők rendelkezéseinek eredménye. Meglepő a fiatal nemzedék kezdeményezésére nemrég létrejött Haver Alapítvány erős támogatottsága, amelyben valószínűleg szerepet játszott az alapítók erős kapcsolati hálója és néhány nagyjövedelmű adózó rokonszenve a valódi civil kezdeményezés iránt. A középmezőnyben helyet foglaló számos szervezet (Joint, Mazsike, Szochnut) alapítványának stagnáló vagy csökkenő támogatása viszont az erősödő konkurenciaharcra és a források véges voltára utal. Folyamatos PR-munka nélkül nincs tartós eredmény. (A hatékony PR-munka ez esetben elsősorban nem is a nyilvánosság fórumain, hanem a személyes kapcsolati hálón keresztül zajlik.) A lista végén álló alapítvány (Dohány utcai zsinagóga) pedig arra példa, hogy a közismert szimbólum és a nemes cél mit sem ér, ha ezért nem munkálkodik senki. A szerény összeget magukénak mondható szombathelyi illetve veszprémi alapítványok viszont nyilván azért képesek növelni támogatásukat, mert van egy csapat, amely valamit tesz az ügy érdekében.

*

A táblázatban felsorolt „civil szervezetek” persze nem mind civilek a szó ama értelmében, hogy alulról épülő társadalmi kezdeményezések volnának. A támogatásra jogosult alapítványok köre ennél jóval szélesebb.

A Szeretetkórház a Mazsichisz infrastruktúrájának része. A Magyarországi Zsidó Szociális Segély Alapítvány a Joint szociális ellátásokat bonyolító intézménye. A lista négy élvása közül három nem civil kezdeményezés, hanem a Magyarországon működő legnagyobb zsidó intézmények (Mazsichisz, Chabad, Joint) oktatási, szociális leágazása. Maga a második helyezett Lauder iskola sem klasszikus civil szervezet persze, noha irányítását tekintve önálló.

Az elmúlt években örvendetes fejlődésnek indult zsidó civil társada-

lom szervezetei ugyanakkor csak részben jelennek meg a listán, mert számos közülük még túl fiatal, s így nem kaphatott közhasznú státuszt (zsidó színházak); mert vállalkozói alapon működik („romkocsmák”) vagy mert a zsidóságra jellemző nemzetközi networkbe tagozódik, s anyagi támogatása is innen érkezik (B'nai B'rith páholy, cionista szervezetek).

Az egyszerű felajánlás persze nem alkalmas a vallási, illetve civil intézményrendszer eltartására. Ha a hívek/tagok valóban számottevő támogatást akarnak nyújtani, ahhoz teljes jövedelmük 4-5 százalékát kéne áttulniuk. (Erre persze meg is van minden lehetőség.) A jelképesnek mondható egy százalék inkább gesztus, és a kedvezményezett megmérettetése a nyilvánosság előtt: hány embert tud mozgósítani az adott felekezet/civil szervezet. Utóbbinak része, hogy hányan tartják támogatásra érdemesnek, illetve, hogy még hány embert tud kampányával támogatásra bírni.

A felajánlás és a teljes költségvetés arányait jól illusztrálja a Mazsihisz példája. A 2007-ben 5.562 fő által felajánlott mintegy 64 millió forint a hárommilliárdra becsülhető költségvetés két százalékára rúg. (Ebben valószínűleg nem különbözik lényegesen a többi egyháztól.) A kiterjedt intézményrendszert üzemeltető EMIH-nél is hasonló lehet a helyzet. A Mazsihisszel pénzügyi szimbiózisban élő ortodoxiának felajánlott 3.6 millió még csekélyebb arányt képviselhet. Az intézményhálózattal nem rendelkező Szim Salom viszont költségeinek valamivel nagyobb hányadát fedezheti a 2007-ben felajánlott 3 millióból.

Nem különböznek e téren lényegesen a civil kategóriába sorolt szervezetek sem: a Szeretetkórháznak felajánlott 4 millió, a Lauder iskolának felajánlott 2.5 millió vagy a Szociális Segély Alapítványnak juttatott 2 millió ugyancsak az adott intézmény költségeinek 1-2 százalékát fedezheti.

Ami a felajánlók számát illeti: a zsidó felekezetek javára rendelkező nem egészen 7 ezer fő alulmúlja az országos átlagot. 2007-ben ugyanis országosan közel 1.6 millióan rendelkeztek adójuk egy százalékáról. Ez a teljes lakosságra vetítve 16 százalék, míg (a zsidó népes-

2004				
Név	Felajánlott összeg (Ft)	Felajánlók száma (fő)	Egy felajánlóra jutó összeg	
1. MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ	2 185 119 836	417 895	5 229	
2. MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ	693 271 431	124 459	5 570	
3. MAGYARORSZÁGI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ	214 923 640	35 606	6 036	
4. MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGE	71 499 694	6 671	10 717	
5. MAGYARORSZÁGI KRISNATUDATÚ HIVÓK KÖZÖSSÉGE	49 437 270	7 532	6 564	
6. HIT GYÜLEKEZET	35 937 887	11 085	3 242	
7. MAGYARORSZÁGI BAPTISTA EGYHÁZ	25 772 146	4 888	5 272	
8. MAGYARORSZÁGI JEHOVA TANÚI EGYHÁZ	15 642 291	5 744	2 723	
9. MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZ	15 525 534	1 894	8 197	
MAGYARORSZÁGI AUTONÓM ORTODOX IZRAELITA HITKÖZÖSSÉG	3 728 622	313	11 912	
119 magyarországi egyház összesen	3 507 386 234	649 843	5 397	
Két zsidó felekezet összesen	75 228 316	6 984	10 771	

2003				
Név	Felajánlott összeg (Ft)	Felajánlók száma (fő)	Egy felajánlóra jutó összeg	
1. MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ	1 892 942 037	417 310	4 536	
2. MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ	613 539 856	127 188	4 824	
3. MAGYARORSZÁGI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ	194 496 176	36 833	5 280	
4. MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGE	68 561 757	7 284	9 412	
6. HIT GYÜLEKEZET	31 719 071	10 254	3 093	
7. MAGYARORSZÁGI KRISNA-TUDATÚ HIVÓK KÖZÖSSÉGE	29 689 156	5 430	5 468	
8. MAGYARORSZÁGI BAPTISTA EGYHÁZ	20 007 059	4 377	4 571	
9. MAGYARORSZÁGI JEHOVA TANÚI EGYHÁZ	14 697 207	6 102	2 408	
10. MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZ	14 307 934	1 939	7 379	
MAGYARORSZÁGI AUTONÓM ORTODOX IZRAELITA HITKÖZÖSSÉG	2 600 925	299	8 699	
116 magyarországi egyház összesen	3 047 847 405	649 294	4 694	
Két zsidó felekezet összesen	71 162 682	7 583	9 384	

Zsidó civil szervezetek számára felajánlott egy százalékos támogatás a 2003–2006 között benyújtott adóbevallásokban				
A rendelkezés éve	2003	2004	2005	2006
Mazsihisz Szeretkórházért Közhasznú Alapítvány	-	1 860 211	2 997 720	4 134 266
Chabad Lubavits Zsidó Nevelési És Oktatási Alapítvány	911 574	1 166 057	2 703 150	3 052 618
Világi Zsidó (Lauder) Iskola Alapítvány	2 641 139	2 861 929	2 747 295	2 484 115
Magyarországi Zsidó Szociális Segély Alapítvány (Joint)	3 374 453	3 116 484	2 070 977	2 014 428
Haver Informális Zsidó Oktatási Közhasznú Alapítvány	-	-	-	1 900 644
Magyar Zsidó Kulturális Egyesület	1 137 237	1 346 336	1 004 838	925 690
Cödökó Zsidó Szociális-Nevelési És Kulturális Alapítvány (Mazsihisz)	1 249 397	717 010	806 718	860 812
Zsidó oktatási és információs központ alapítvány (Szochnut)	-	950 795	715 260	505 317
Alapítvány a magyar zsidó ifjúságért (Hasomer Hacair)	613 813	267 575	377 432	439 794
Zsidó Fiatalok Magyarországi Egyesülete	728 907	684 341	507 019	374 681
Alapítvány a Zsidó Egyetemért	-	471 487	470 946	322 417
Szombat alapítvány	-	-	266 647	260 706
Hillél Zsidó Oktatási És Ifjúsági Központ Alapítvány	-	-	-	255 212
Igaz emberekért alapítvány (A Jad Vasém kitüntetettjeit segíyezi)	165 632	343 597	157 868	231 891
A debreceni zsidó templomért és temetőért alapítvány	269 478	245 028	194 077	196 129
Szombathelyi Zsidó Hitközség Szociális Alapítványa	64 157	105 608	131 826	159 940
Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány	584 288	538 593	393 059	159 452
Veszprémi zsidó örökségi alapítvány	74 966	46 674	64 007	128 697
Keresztény Zsidó Társaság	63 291	76 432	57 925	64 987
Klein Dezsőné Emlékalapítvány a Nagykőrösi Zsidó Élet Fennmaradásáért	-	-	-	76 793
Hósána Jánoshalmi Zsidók Egyesülete	-	53 672	68 647	55 514
Jótett (Mieve) Karitatív Alapítvány	-	-	102 560	53 317
Magyar Hallássérült Zsidók Egyesülete	-	9 551	47 625	39 196
Alapítvány a budapesti Dohány utcai zsinagóga helyreállítására	185 924	51 024	38 289	38 140
Felajánlott támogatás összesen	12 064 256	11 705 857	15 923 885	18 734 756

séget 80 ezernek véve) a 7 ezer fő nem egészen 9 százalékot jelent.

A zsidó szervezeteknek juttatott „civil egy százalék” ennek is töredéke: 2006-ban a négy felekezet 79 milliót, a huszonhárom civil szervezet pedig ennek kevesebb, mint negyedét, 18,7 millió forint támogatást könyvelhetett el. A zsidó felekezeteket támogató 7 ezer fő negyede támogatott tehát zsidó civil szervezetet. Mivel nem valószínű, hogy az országos átlagnál kisebb arányban rendelkeztek a civil szféra javára, nyilvánvaló, hogy a második egy százalékot nem zsidó civil szervezetnek juttatták. Ez nem is meglepő,

ha tudjuk, hogy a 144 felekezettel 27.576 civil szervezet áll szemben, tehát a konkurencia jóval erősebb.

Az arány ugyanakkor árulkodó a magyarországi zsidóság civil társadalomba való beágyazottságát, s így némiképp identitását tekintve is. Ha valamilyen szervezethez kell kötődni, az adózók többsége a legformálisabb, felekezeti kötődést választja. (Ami természetesen nem feltétlenül jelenti azt, hogy az illető rendszeres vagy akár alkalmi zsinagógalátogató lenne.) A civil szervezeteknek juttatott egy százalék már a zsidó civil társadalomba való mélyebb betagozódásra utal, s jóval

nagyobb valószínűséggel jelent személyes kötődést is.

Jó lenne javítani a civil szervezetek támogatottságán, ugyanakkor nem kell elvárni, hogy ennek aránya elérje a felekezetekét. A zsidók az emancipáció kezdete óta lelkes hívei mindenféle társadalmi kezdeményezésnek. Ez nem magyar sajátosság. Amerikai zsidó fórumokon sok éve zajlik a vita: vajon baj, avagy éppen öröndetes-e, hogy a gazdagok toplistáján szereplő zsidók többsége nem zsidó programokat támogat? Elegendő Soros Györgyre gondolnunk, ha a kérdés összetettségét át akarjuk látni.

DRELYÓ ÁGI

JeruzsÁlom

Olyan volt ez, mint egy puzzle. Eleinte csak sejtette, mi lesz majd. Később, az idő előrehaladtával már tudta, hogyan kell belevetnie magát a jeruzsálemi éjszakába. Tudta, hol és mit kell tennie ahhoz, hogy a bódultság elnyomjon minden érzést, mely fájdalomhoz vezet.

A negyedet, ahol lakott, a jeruzsálemiek körében csak bohémnegyedként emlegették. Sok furcsa külsejű férfi és nő lakott arra. A házak mintha csak attól féltek volna, hogy valaki el akarná őket választani egymástól, szorosan, egymáshoz bújva álltak, apró sikátorokat hagyva csak maguk között. Így az idegen, ki éjszaka vetődött e különös negyedbe, középkori város zezugaiban érezhette magát. Nem úgy hősnőnk, ki lelke nyugvása végett, éjszakáról éjszakára a mámort üldözte. A Nissim Bachar utcai kis kávézó volt az első állomás. A szűk, de annál otthonosabb helyiségben török kávé rendelt magának, s a pulnál ülve, azt kortyolgatva figyelte, hogyan lépnek be sorban, egymás után majd mindig ugyanazok az arcok, akik, lettek légyen húsz- vagy negyvenévesek, de hittek az éjszaka fiatalságmegőrző hatásában. Cigaretára gyűjtva, a füst mögé bújva nézelődtek, talán hasonló gondolatokkal a fejükben, mint ő.

A kávé mindig hatott. A délutáni fáradtsága pillanatok alatt szertefoszlott. Érezte, hogy áramlik szét testében és agyának minden tekervényében az élet, az erő, ami éppen ahhoz volt elegendő, hogy az új estét is vigasságban töltsse.

Hősnőnk, ahogy teltek, múltak a napok, már az sem tudta, milyen napra ébred. Időtlenségbe ágyazott város volt ez, ahol jelen és múlt különös egyveleget alkotva hatolt a lelkébe, ahol egyszerre volt az örök kívülálló és a kiegészítő őslakos.

Ahogy jött az éjszaka sötétje, úgy kapott ő is újból erőre. A kávézóban mindig addig maradt, míg a füst olyan fátyolt nem borított a helyiségre, hogy abból már menekülni kellett. Az utcára kiérve, jobbra fordulva a piaci kis galériába ment, ahol a helyi fotográfus lewendulateával, majd arakkal kínálta. Ez utóbbit mindig hidegen fogyasztották, a kis erkély korlátjának támaszkodva, s két-három pohárka után az utolsó feszültség is elszállt a testükből.

Aztán a tetőre mentek, különös rítusuk szerint. Az egyre hűvösebb éjszakai levegő a messzibe röpítette a megtekert cigaretta semmivel sem összetéveszthető illatát. Az alkalmi kerevetnek támaszkodtak hátukat, úgy ültek itt gyakran. S az utolsó slukkok után már elég

volt a tető széléhez sétálni, szemét becsukni, és maga előtt láthatta az örökké mulató várost. A Ben Jehudát, puccos és hangos bárjaival, ahol legfőképp csak turisták vagy a nagyon magukra maradtak találkoztak egy-egy éjszaka erejéig. Egy éjszakára, amiről otthon majd lehet mesélni. A zenékről, a különös izraeli pop és az aktuális világslágerek zagyva keverékéről, amit ugyan senki sem szeret, na de ha ez a trend, akkor szeretni kell, és különben is. Egy éjszaka itt, Jeruzsálemben, hát ki kell használni, úgy, ahogy a hely kínálja magát. De még gondolatban sem időzött szívesen itt, így máris új helyre tévedt. A Ben Sirába, abba az eldugott kis bárba, amit leginkább csak a helyiek látogattak, ahol minden este másvalaki állt a keverőpult mögött, egy este erejéig azt érezve, hogy holnap talán belőle is világhírű DJ lehet. És talán ez a hit volt az, ami zenéjüket örömenévé változtatta, szelídséget kölcsönözve a sötétségben üldögélő lelkeknek. Idejét sem tudta, mikor járt ott utoljára, de érezte, ha még egyszer képes lesz elhagyni a piacot és a sikátorokat, első útja oda vezet majd. Ekkor egy kéz érintette meg a vállát hátulról, a fotográfusé, eszébe juttatva a Mea Seirim-i italmérést, ahová egy éjszaka, égé-

A Mahaneh Jehuda piac (éppen zárva)

A szerző felvétele

szen későn, zárás előtt tértek be együtt. Egy esküvőn voltak, s a fotográfus, ismerve a kocsmáros (itthon legalábbis így neveznék), arra buzdította hősnőket, hogy térjen csak be vele nyugodtan egy italra, ilyet többet úgysem láthat. És valóban. Egy udvaron át egy földszinti, koszos kis helyiségbe értek, ahol néhány asztalon és széken kívül csak egy hosszú söntés állt, amely mögött fehér szakállú, kissé kopott kaftános bácsika álldogált. Megismerve a fotográfust, az öreg arcán széles mosoly jelent meg, s ott és akkor az sem zavarta, hogy egy nő is van a művész úr társaságában. Sört vett elő a hűtőből, hármat. Goldstart – olcsót és jót. S míg ők ketten különös kiejtéssel beszélgetni kezdtek, hősnők a kis szoba részleteiben merült el. Az ablakokon lepedőszerű vászon feszült, valamikor fehér lehetett. Így sem kívülről, sem belülről nem lehetett tudni, mi zajlik a falakon innen és túl. A bejárat mellett üzenőtábla lógott, jiddis nyelvű hírekkel – a bennfentesek titkos kódjai – gondolta hősnők. S valahonnan, az udvar távolabbi zugából különös, ritmikus kántálás hallatszott. Már majdnem éjfél volt, de a két emelettel feljebb lévő jesiva lakói imádkozhattak, hangosan, egyre hangosabban. Mintha csak a kis megtúrt kocsmágyarló látogatóinak lelki üdvét akarták volna így helyreállítani.

Egy újabb hűvös fuvallat hozta vissza az éjszaka egyre józanítóbb valóságába. Órájára nézett, több mint két órája már, hogy ismét csak lélekben látogatta végig az általa ismert helyek némelyikét. A fotográfus egy ósdi fotelben aludt, hagyta őt. Ez is az éjszaka rendjéhez tartozott. A távozás, egyedül. Lebaktatott az akkor már teljesen kihalt piac főutcájára, és a szemétkben turkáló macskákon kívül nem igen talált senki mással. Kisétált a Jaffó utcára, és az Óváros felé vette az irányt. A Siratófal köveinek hús érintésére vágyott, kiszakadni a hetek óta tartó kábulat nyomasztó bezártságából. S miközben erre gondolt, egy verssor jutott az eszébe: „Az égben bál van, minden este bál.” Nagy önsajnálata ekkor szűnni látszott, arcán huncut mosoly jelent meg, s a maradék cigit meggyújtva sétált tovább, immár a bohémok hanyag nyugalmával, tovább, a jeruzsálemi éjszakában.

ZELDA

A LÁTHATATLAN KÁRMEL

*Mikor meghalok,
Vagy más létre távozok –
A láthatatlan Kármel,
Az enyém,
Boldogságom párlata,
Fenyőivel, tobozaival, virágával és felhőivel
A szívembe foglalva –
Elkülönül a látható Kármeltől,
Fenyves sugárútjával a tengerig.*

*Vajon a vörös naplemente öröme
Szívükből jövő kép-e ?
A fűszer illata
A párás pillanat a víz felett
S a visszatérés,
Amint Jeruzsálem szigorú ege
Az Örökkévalóra pillant –
Ez a halandó lényege?*

KI ÉL, KI ÉL, CSAK AZ DICSŐÍT*

*Ki él, ki él, csak az dicsőít,
Éneklő szívem
Borzas madár, mely vonakodik
Szobor lenni,
A fagytól védve
Képzetele vékonyka rézlemez,
Állandó viselet.*

*Dicsér az élet öröme,
Mely a halál napjára vetül,
Énekel a vérem,
Vonakodik harmat lenni,
A szépségben feloldódni,
Énekel a meleg vérem.*

*A nyitó sor idézet Jesájáhu könyvéből: 38,19 (Károli G. fordítása).

Zelda Schneersohn Mishkovsky (1914–1984), írói nevén egyszerűen Zelda, a XX. század egyik legnevesebb izraeli költője. Jekatyerinoszlavban született Sálom Slómo Schneersohn és Ráhel Chen gyermekeként. Zelda apja ükunokája volt a híres Cemáh Cedek, Hábád rabbinak. A család 1925-ben Jeruzsálemben telepedett le. Jeruzsálemet Zelda nem hagyta el élete végéig. Első verseskötete („P’ náj”) 1967-ben jelent meg. Zelda az ortodox zsidó hagyományok szerint élt, és versei híven tükrözik ezt a hitet. Kedvtelésből festett, és fiatalabb éveiben elemi iskolában tanított. Tanította a híres regényírót, Amosz Ozt is, aki erről megemlékezik Szeretetről, sötétségről című memoárjában.

Uri Asaf fordításai

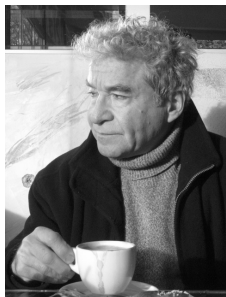
URI ASAF

Jeruzsálem télen

Szép faleveleket választottam. A szombat szereti az árnyalatnyi meglepetéseket, amelytől oly mostohán meglett fosztva. A háztetőkön azbesztvíztárolók. A jeruzsálemi víz mélyről jövő artézi. A királyok esőit már megittuk. Kemény a víz, kiáltó íz. Vízkövtület, ősvíz, utolsó jégkorszak. A víztároló tisztítása közben jól látszik a Cion Hegye, San Simon fenyői, a kolostorpark. Béke is lehetne.

A Rambam (Maimonidesz) angyalai test nélküli, egymástól elkülönülő formák. Nincs köztük átfedés, de hierarchia annál inkább. Nem lázadnak ez ellen. A hierarchia lehetővé teszi az egyidejűséget: két angyal, három angyal, vagy több, egymáson, egymásban, egymás mellett, egymás felett. És a lélek? A borongós idő? Egy bizonyos kor felett azt hisszük, hogy velünk pusztul a világ, az emberi emlékezet. A bajszos férfi emléke, aki anyámat szerette, aki nem hitte, hogy anyám egy napon ennyire kicsi lesz, és még kisebb. A szürke sarokház látszólag értelmetlenül áll, mégis költők születnek benne. A vágyaikra lekerekített fal borul, arra domb, és még egy. Jobbról rám nézel. Nem látszik, hogy zuhanok? A fogózkodók, az ágak könnyedén kitépődnek, a zöld levelek sem segítenek. Nem én vagyok, nem én vagyok. Bíbor sajjág, a Nap lemegy. A lépcső felfelé visz, míg végre a Nap szemmagasságba kerül. A novemberi pára és füst közlekedőedényeivel a legtápinthatóbb.

A régiek Istene közeli és bárányszagú. A régi zsoldár nem a magunkfajta emberé. De valaha a mi szívünk is

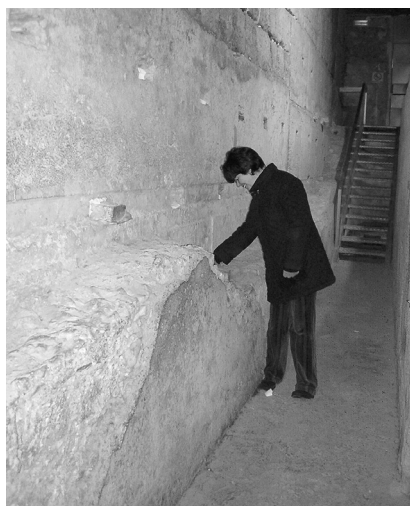

pásztorszívó volt. József előtt és után. A kottafejek felém fordulnak: a gyerekkorból nem egy meghatározott irány, hanem végtelen sok nyílik. A nagyobb otthon karja, és ezer kisebb átkarol. Testmeleg, zúgó tenger. Kantáros rövidnadrágot nem szégyellem.

Jött a kék csillagfürt (Lupinus), a nyár, a tavasz, lila-fehér szemek egyszerre.

Az Izrael Múzeum látképe Rechavia felől

A Szentély nyugati falának újonnan feltárt földalatti szakasza (A szerző felvételei)

Itt, a Koronavárosban. A városból lévő koronán, mint Chiricónál. Szukkulens, tömött csokorban. Az ujjam vége lüktet, a tenger moráját követem. Miért ez a sóhajtás? Átmegyek a Ben-Zákái másik oldalára. Már nem érzem a sziklát a lábam alatt. Itt áll a Mászadá elemi iskola, ahol több fát ültettem, melyeket reggelre kiteptek. A fenyőből egy megmaradt. A pernye érzélgős és taszító. Vágyakozó tenyerem felfogja. Miközben a hang után megyek, emelet emeletet követ. Sötétben a hang sokféle. A hatodikon óriási kutya áll. Farka behúzza, piszkos, zsemleszín bundája a ködben világít. Lejjebb a lépcsőn, egy másik. Mindketten mozdulatlanok. Nem ugatnak. Mintha nem lennének egymásnak idegenek. Iszkolnék lefele, de nem visz a lábam, a fagombokkal kivert korlátba kapaszkodom. A hang dörgedelmes, akár a hitszóneke. Mikor csend lesz, megindulok.

A járdán mandulavirág, titkolt mirha, narancsfehér holdudvar. Sebes pa-

tak, a lélegzet elszorul, térdig nedvesen úszunk, kézben az esernyő. A Vörös Dávid Pajzs. A fiatalok sorban fekszenek, mosolyognak, és vért adnak. Újra érdekel a programok egymásutánja, a trópusi depresszió. A homok, a finom gyöngytakaró mindent beborít. A redőnylécek között ágak és levelek táncolnak. A tél örökzöld csodája. A behunyt szemű Nap fénybemutatót tart: lassan mozdul, majd örvénylik. A hideg enyhül. A szürke varjú nesztelen és soha senkivel nem ütközik. Mellette jámbor, pasztellbarna gerle. A félig kopasz tölgy maradvány pompája ködből szürcsöl. Sárga leveleket választok.

A Beit Lessin Színház vendégjátéka a Vidám Színpadon

Tisztító, élő víz

Mikve – rituális fürdő. A zsidó vallás misztikus, ősi eredetű aktusa, amely több síkon mély, többretegű jelentéssel bír. Az első és legfontosabb természetesen a nők rituális megtisztulása a havi ciklus és a gyermekszülés után, hogy méltóképp tudják ismét teljesíteni házastársi kötelezettségüket. Szó szerinti jelentése: a víz összegyűjtése. Alámerülés az „élő vízbe”, hogy lemossa rólunk mindazt, ami nem szent. És hogy mindezt miért is kell tisztázni az elején? Nos, mivel e nélkül gyakorlatilag értelmezhetetlen Hadar Galron kortárs izraeli-brit író nő darabja, amelynek üzenete elválaszthatatlanul összefonódik a mikve fizikai-lelki-szellemi funkciójával.

A darab helyszíne a női fürdő, és főszereplői is valamennyien nők. Na igen, természetesen az urak – férjek, fiúk, vőlegények, szeretők – is jelen van-

nak, láthatatlanul, mégis meghatározó módon, a háttérből koreografálva a szereplők életét. Az alapszituáció teljesen hétköznapi, Izrael bármely városában történhetne: adott egy működő mikve, amelyet Sosana, egy igazi „régibútordarab” vezet emberemlékezet óta. Ide járnak a környék asszonyai, amikor annak rendelt ideje van. Mindenki mindenkit ismer, felesleges szavak nélkül, begyakorolt mozdulatokkal, gépiesen ismétlődő epizódokkal peregnek a hétköznapiak, ugyanazok az arcok tűnnek fel hónapról hónapra: az egyszerű, szívós, hamisítatlan „kendős” Estie, Hindi-Rochel, a középkorú szépasszony, Chedra, az „elesési szindrómában” szenvedő rebecen, néma kislányával, Elishevával. Ám egy nap új fürdősasszony kerül a mikvébe Shira személyében, aki beengedi a változás mindent megtisztító szelét a belterjes közösségbe.

Shira ugyanis más, többféle értelemben is. Először is szekuláris közönségből származik: valláshoz visszatérő.

Máshonnan jött, amitől természetesen azonnal gyanús. Nem közülünk való... Őszinte, érett személye azonnal megkérdőjelezi, mi több, leleplezi a nők jól begyakorolt, hallgatólagos megegyezéssel űzött, „minden a legnagyobb rendben van” játékát. Kibukik elődjének addig gondosan titkolt öngyilkossága. Az új mikvés pillanatok alatt felfigyel Chedra és Elisheva különös kettősére is, biztos intuícióval megérezve a jól-rosszul kozmetikázott felszín alatt meghúzódó családi tragédiát. Ráadásul két új nő is felkeresi a rituális fürdőt: Tehila, az esküvőjére gyermeki rettegéssel készülődő fiatal lány, és a harsány-közönséges popsztár-bombanó Miki, aki frissen vallásossá lett férje miatt készül alámerülni. Valahogy hirtelen minden más lesz. Nyilvánvalóvá válik, hogy a pangó, a belső romlást megnyugtatóan szürkévé maszatoló korszak lezárult. A megtisztulás elkezdődött. Ám – követve a klasszikus drámák menetét – a katarzist itt is megelőzi a konfliktus és a tragédia...

Az események gyűjtőpontjában (Shira mellett) Chedra áll, akit „tisztelőre méltó” férje egy nap annyira megver, hogy már kimozdulni sem tud otthonról, ráadásul tébolyodottnak nyilvánítva zárt osztályra akarja utaltatni. Shira – mit sem törődve a többiek hisztérikus ellenállásával – elmegy érte, és Elishevával együtt a mikvébe menekíti anyját és lányát. Tettéknek súlyos következményei lesznek: az „erkölcsrendőrség” pillanatokon belül megjelenik a fürdő előtt, és követelik Chedra azonnali kiadását, kiközösítéssel fenyegetve a bent tartózkodó asszonyokat. A szinte elviselhetetlenül feszült élethelyzetben sorra hullanak le az álarcok, feltárnak a nők addig gondosan leplezett, szégyellt személyes tragédiái: Sosana megtagadott lányának története, az elegáns-arrogáns Hindi-Rochel megdőb-bentő küzdelme az idő múlásával, Shira házasságának kiüresedettsége. Az egymás előtti lemeztelenedés – akár a mikve vizében – egyszeriben szövetség-

gesekké, sőt sorstársakká teszi az addig kicsinyes problémákon marakodó asszonyokat, akik valódi hőssé nemesülve állnak ki Chedráért. A feloldást azonban teljesen átértelmezi az ezzel párhuzamosan, az események sodrában láthatatlanul lezajló tragédia, amelyben a sors kíméletlenül megismétli ön magát: a hagyomány nyomasztó parancsa folytán nemszeretem férfihoz kényszerített Tehila öngyilkossága.

A darab tehát ízig-vérig női problémákat tárgyal, ám különleges, vallásos zsidó környezetben. Vehetjük ezt a mű hátulütőjének is, hisz aki nem jártos a zsidó hagyományban és az izraeli hétköznapokban, az a maga teljességében nem értheti a dráma mondanivalóját. Ellenben aki mindezekkel tisztában van, arra a mű szinte sokkolóan hat, sebézi pontossággal diagnosztizálva az egyéni és társadalmi szintű problémákat, amelyekkel az igazi Chedrák, Sosanák, Shirák küzdenek. A látszat kényszerítő ereje alatt rejelő, kínosan gondosan titkolt, elfojtott fájdalmakkal, megalázottsággal, kiszolgáltatottsággal, a hímsovínizmussal, a szeretet nélkül kalodává silányuló szokások megnyomorító fojtogatásával. Megoldás, feloldás van – de ennek ára iszonyú – halálugrást kell végrehajtani hozzá. Aki elég erős – mégpedig heroikusan –, az talpra esik. Aki nem, belehal. A tisztátalanságnak így is, úgy is vége – a mikve megtisztító ereje szenttelen szentséggel mos le mindent, ami szentégtelen.

Akárcsak az a két óra a Beit Lessin Színházzal. Nagyon nehezen engedjük el őket.

Szirtes Bori

*Hadar Galron: Mikve
(Beit Lessin Színház, Tel-Aviv).*

*Szereplők:
Tracy Abramovici, Miriam
Gabriely, Anat Magen-Shabo,
Nataky Ne'eman, Hadas Kalderon,
Naama Shapira, Dana Schreyer,
Shiri Sitton.*

*Díszlet: Kinereth Kisch,
jelmez: Neta Haker,
zene: Eldad Lidor,
fény: Felice Ross,
rendező: Micah Lewensohn.*

Se vele, se nélküle

Nyugodtan rúgjátok le a cipőtöket, helyezkedjete el kényelmesen, dumáljunk egyet, hisz magunk között vagyunk – az a jó esetben talán száz ember, aki e feltehetően már két hét múlva a mozik műsoráról amúgy is nyomtalanul eltűnő filmet megnézte.

Amikor én láttam (egy vasárnap este nyolckor), öten voltunk a moziban. Itt tart a művészfilm ma Magyarországon. Kár. Pesti estesen szólva: e film Izrael válasza Haggis *Ütközésejére* és Inárritu *Bábeljére*. Világfilm – játszódhatna bármely, magát fejletnek képzelő, valójában atomizált, lelkiileg toprongy országban. Off-off-off film: szinte mindentől távol áll, ami gagyi, viszont közel került a szívemhez. Nagyfilmhosszúságú kisfilmfonat – kismembere-

ket feszítő nagy érzésekről. Kaleidoszkópfilm.

De kikről is szól? A szeretetlenség áldozatairól – mindannyiunkról, akik egyszerre vagyunk sebzők és sebzettek: olykor bunkók a hozzánk legközelebb állókhoz, máskor titokban sírók, ha éppen azt képzeljük be magunknak, hogy megbántottak. A főszereplő egy albertben tengődő huszonvalahány éves pincérlány, akinek semmi nem jön össze: a barátjában csalódott, szülei elváltak, anyja telefonos távneveléséből elege van, apja élettársa pedig egy pszichés gondokkal küzdő lány. Talán hiba is őt főszereplőnek hívni, hiszen folyamatosan látjuk azt is, hogy a többi szereplő sorsa hogyan alakul. Egy alig összeillő fiatal pár nászútra indul, melynek során azt tapasztalják, hogy semmi sem olyan, mint amilyennek elképzelték. Egy amatőr színész, aki egy Fülöp-szigeteki nőt fogad fel, hogy maga helyett gondozza idős, beteg anyját. Egy magányos fényképészlány, akit azért rúg ki a főnöke, mert munkahelyén, egy rendszeresen lakodalmaknak otthont adó étteremben

*Medúzák (Meduzot)**Színes feliratos**francia-izraeli filmdráma,**78 perc, 2007,**rendező:**Etgar Keret, Shira Geffen,**forgatókönyvíró:**Shira Geffen,**zeneszerző:**Christopher Bowen,**operatőr: Antoine Héberlé,**producer: Yael Fogiel,**Laetitia Gonzalez,**Amir Harel, Ayelet Kit,**vágó: Sascha Franklin,**François Gédigier,**szereplők: Noa Knoller**(Keren), Sarah Adler (Batia),**Tsipor Aizen (Tamar),**Bruria Albek (Relly),**Ilanit Ben-Yaakov (Galia),**Assi Dayan (Eldad).*

művészi életképeket, és nem merev protokollképeket készít a népszépek tagjairól. S végül egy titokzatos körülmények között megjelenő, valószínűleg a szüleitől elcsellengett, óvodásformájú, fürdőruhás, néma kislány, akit a pincérlány vesz magához, egészen addig, amíg megint csak el nem tűnik; és a néző sosem tudja meg, hogy létezett-e valaha, vagy csak a főszereplő – az őt érő sorozatos frusztrációk nyomán – kettőződött meg, és saját öt éves korának jelent meg előtte.

De minek is tovább követni a cselekményt? A lényeg sosem az, ami kí-

vül történik, hanem ami belül. E nyugodt folyású (de nem vontatott!), minden szálát gondosan elvárró, a vásznon megjelenő összes szereplőnek érdemi szerepet adó, mély érzésű, a legjobb értelemben vett női filmre (mint amilyen például Koltai Lajos *Estéje*) nem a cselekményszövege miatt emlékszik, aki megnézi, hanem a hangulata, a párbeszéd hitelessége, a színészi alakítások hőfoka, az elsőrangú operatőri munka miatt.

Számomra legnagyobb erénye, hogy merészen vállalja a rendkívül bonyolult szülő-gyermek viszony igé-

nyes, több szempontú ábrázolását; azt, hogy egyik fél sem angyal vagy ördög, hogy mindkettő rendre simogatni akar, de – ilyen vagy olyan okból félrecsúszott hangsúlyok, félreértések, előítéletek, soha ki nem beszélt sérelmek, türelmetlenség, máshonnan származó rosszkedv miatt – egyre csak újabb sebeket üt a másikon. Hogy se vele, se nélküle; hogy hiába fogad fel ilyen-olyan idegeneket az idős szülő gondozására, saját ebbéli lelkiismeret-furdalása elől úgysem menekülhet. A film a szülő-gyermek viszonyt még számos egyéb szempontból is vizsgálja.

Aki a mozikban lemaradt e filmről, ne nyugodjon bele. Minden bizonnyal kijön majd DVD-n is. Mivel kamradarab csupa közelképpel, kiválóan mutat majd a kis monitorokon is. Ideális film lehet családi beszélgetések elindításához (már ahol egyáltalán ismerik még ezt a „cikis” fogalmat) és filmkluboknak. Gyöngyszem.

Ketten rendezték: Etgar Keret író és felesége, Shira Geffen. Idén nyáron a filmmel Cannes-ban elnyerték a legjobb első filmeseknek járó Arany Kamera-díjat. Mindketten sokoldalú művészek, főleg írók, számukra a film csak az egyik megszólalási forma. Jó, hogy most ezt választották.

Sellei Iván

A bibliai időkben „készen kapott” zsidó művészet teljesen más, mint amelyet az ókori kelet addig ismert. A legfontosabb különbség a képtilalom. A megkülönböztető képtilalom törvénye a második parancsolat. A mózesi tiltás bálványokra, idegen istenekre vonatkozik. A héberek sokáig nem „értek fel” láthatatlan istenükhöz, és semmi nem riasztotta el őket attól, hogy a bálványokban találjanak vigaszt. Az alábbi írás szerzője *Ávrám Jichák Kook*, a mandátumi idők első askenázi főrabbi, később a Merkáz Há-Ráv elnevezésű jesíva alapítója, de elsősorban vallási gondolkodó és Talmud-tudós. Összegyűjtött írásai „Orot” (Fények) címmel jelentek meg, melyben Kook olyan „élő” isteni forrást tanít, melynek visszautasításától a világ szerencsétlen. Isten tagadása egyenlő a teljes sötéttséggel.

1906-ban Jaffáról levélben üdvözlí az első héber művészeti akadémia, a „Becalel” megalapítását. A levél az ortodoxia meglepő, új és patetikus kinyilatkozása a művés-

zet elképzelt szabadságáról. A zsidó vallás többé nem „fertőzött” bálványimádással, elég erős ahhoz, hogy a mózesi parancsolat szellemét „felülbíráva” alkosson, még akár faragott képet is. A nemzet újjászületését siettető lelkes pátosz mellett a levélben megtaláljuk az ortodoxia szigorát, az emberi képmás ábrázolására vonatkozó és a Talmudban megismételt halahikus tilalom fenntartását, és azt a követelést, hogy a Művészeti Akadémia rabbinikus tekintély ellenőrzése alatt álljon. Száz év távlatából az alábbi levél olyan utópiának tűnik, mely jó és őszinte szándéka ellenére semmilyen módon nem befolyásolta a zsidó művészet útját.

1903-ban *Boris Schatz*, a Szófiai Királyi Akadémia tagja azt javasolta *Theodor Herzlnek*, hogy alapítsanak képzőművészeti főiskolát Izrael földjén. Erről határozatot hoz a bázeli Hetedik Cionista Kongresszus, és 1906-ban megalapul a Jeruzsálemi Becalel Művészeti Akadémia.

Rabbinikus levél a szépségről

A. J. Kook rabbi levele¹ a Jeruzsálemi Becalel Művészeti Akadémia alapításának alkalmából, 1906-ban

Aködön keresztül magányos fénysugár világít napjaink komor világára. Testvéreinket a szétszórtság különböző helyein *tohu va bohu* és sötétség sújtja. Vérontás, letiport testek, szétvert koponyák, kifosztott házak, elrabolt értékek. Népünk vadak prédája, akik mindent eltipornak, s nincs, aki segítséget nyújtana. Odalett a testvérbaráti szeretet reménye, a védelmező kar. Ó, a szabadság szerelmesei! Akik nehéz időben szembe fordultak velünk, és „nem volt fájdalmuk József romlása miatt”². Az ifjú zsidók szabadságmozgalma, erőfeszítése mit sem segít – ők amott a vérző Oroszországban mindent elfelejtettek, akár egy régi adósságot, mely felett *smítá* és *jovel*

(szombatév és jubileum) is elmúlt – „a homályba taszítva”³.

De lám, hűvös vízsugár gyógyítja a törött csontokat: „*Erec Jiszrael* magá-

hoz tér.” Bár az ébredés lassú, nagyon is az, bár cammog és szüneteket tart, mindenesre magához tér, arcán az újjászületés rügyei, olyan, mint aki szépet látni vágy.

Az ébredés kiemelkedő példája, melyet az önök tisztelt iskolája hirdet: „a héber művészet újjászületése *Erec Jiszraelben*”. Boldogító jelenség, lenyűgöző látni tehetséggel teli testvéreinket, a szépművészet bajnokait, akik megbecsült helyet találnak a mindennapi élet tágas sugárútjain. Égi szellem hozta őket Jeruzsálembe, szent városunkba, mely pecsét szívünkön, szépséges virágokkal díszítik, hogy dicséretére váljanak, hasznára és áldására.

Erre a jó jelre mindenkit boldogság tölt el, fiatalot, öreget egyaránt, azt is, aki komor, akit létünk súlyos kérdései zaklatnak. A kedves és szeretett „leányzó”, aki hosszas betegség után kré-

tafahér arccal, lila ajkakkal kesereg, forróságtól borzong. Remeg, de lám felnyitja szemeit, már-már pecsétként zárt, szigorú, keskeny ajkai is kinyílnak, kis kezei az élet jeléül mozdulnak, vékony és tiszta ujjai a levegőbe rajzolnak, cselekedni vágnak. Ajkába visszatér az élet színe, és fájdalmas hangot hallat: „anyu, a babám, kérem a babámat, a kedves babámat oly rég láttam”. Ó boldogság és öröm, mindenki boldog, boldogok a szülők, a testvérek. Boldogok az öregek, kik az évek során elfelejtették gyermekeik játékait. „*Sosáná* kéri a babáját”. Isten segedelmével, ez jó jel. Biztosan lábadozik. Már láztalan. Remény van arra, hogy *Sosáná* életben marad, felnő és szép leányszóvá cseperedik. A játék az első, de ezután még és még kérni fog. Lelke, teste megerősödik, de gyógyszerre, táplálékra is szükség lesz, levesre, húsrá, kenyérré, ruhára, fátyolra, diadémra, tanárokra, tollra, könyvekre, munkára, és így tovább. E dolgok láttán mindenki örvendezni fog. A szülők szemében örömkönnyeik, a fiatalabb testvérek tapsolnak, és táncra perdülnek. Egyik a másiknak suttogja, a kis *Sosáná*, a szépséges, a kedves, lám már babázik!

Ó, te imádott Jeruzsálem, „*Sosánát Há-Ámákim*”⁴ (a völgyek lilioma), Cion lánya, drága leányszó, hosszú és szörnyű száműzetés betegségétől gyötört. Fiai elfeledték, sokak szíve feladta a reményt, az érette való életet. De az élet forrása finom remegéssel járja át az elgyötört és beteg csontokat, szépséget keres, művészetet. Ez nem a megfelelő idő, mondaná a számítgató, ennél van fontosabb tennivaló, egyéb kötelesség. Igen, bőven van, de a fiai szívéből jön a kérelem, melyet Ó a saját lelkéből fakasztott rájuk, a kívánság az élet, a remény, a megváltás és vigasz jele. Milyen jó tudni, hogy e jel nem tartalom nélkül való, hanem mindent magába foglal, és minden szempontból áldásos. A szépművészet hívatása áldást hozhat és fellendítheti a Szentföldön élő testvéreink és családjaik megélhetését, „és lészen gyümölcse eledelre, levele pedig gyógyításra”⁵. És kifejleszti a szépség iránti érzéket is, melyhez Cion drága gyermekeinek annyi tehetsége van, számos lelket felüdít a szomorúságból, világos és ragyogó képet nyújt az életről, a termé-

szetről, a munkáról, a munka becsületéről és a szorgalomról. E becses elvek minden héber lelket az öröm érzésével töltönek el.

A jó remény, mely új és tisztelt iskolátok láttán a szívemben lakozik, bátorsággal tölt el, de mondani szeretnék valamit, tisztelt uraim, kedves testvéreim. Mondandóm az alkotás és a művészet témakörétől eltérően a rabbinikus világ horizontjáról ered. Remélem, szavaim hasznatokra válnak. Csekély tudással, félretolva utunkból az akadályt, máris a lelkünk tökéletesítéséhez kezdhetünk. A ragyogás, a szépség felé, hogy népünk sikerrel járjon országában és szent városában. A mű, az alkotás szépsége, az emberi kéz tevékenységében jut kifejezésre, mely a művész és világa közötti kapcsolat kifejezése. E kapcsolatban vigyáznunk kell az elragadtatástól, a túlzásoktól, akkor is, ha nemes dologról van szó. A *mikrá kódex* (szentírás) igazsága útmutatóul szolgál: „*Ne légy szerfölött igaz.*”⁶ A bölcsesség életünk fénye, de azt is mondjuk: „*s ne mutakozzál bölcsnek túlságosan*”⁷. „*Mézet sokat enni nem jó*”⁸ – e szabály arra int, hogy soha ne váljunk az eszme rabjává oly mértékben, hogy annak mélységeiben elmerülve, rajtunk való hatalmát ne legyünk képesek korlátozni. E korlátozás jó célt szolgál, sőt finom, gyengéd, kellemes és szép, mintha „*bekerítve liliomokkal (lennék)*”⁹. „*Még a liliomból készült kerítésbe sem hasítanak rést.*”¹⁰ Izrael beéri a liliomból készült kerítéssel, a *vörös fonállal*,¹¹ mely magában hordozza az eszmével kapcsolatos korlátozás pecsétjét, a törvény szellemét: „*mert magas örökdió magas fölött, és legmagasabb van fölöttük.*”¹² A törvény egy bizonyos ponton kinyilvánítja akaratát, és kifejezi elégedettségét, anélkül, hogy az emberi szellem szabadságát sértené, s ehhez nem kell se vasszigor, se kínai fal.

Mikor ősi népük a világra jött, körülötte az emberiség még vad csemegekorát élte, szelídítetlen szépérzékekével leigázva a világot. De mivel a tudás és az erkölcs forrása zárva volt előtte, a szépség édes piskótává és részegítő itallá vált. A bálványimádás, minden csúfságával egyetemben, vértől csepegtető kezeibe vette a művészet kedves virágát, azt megfosztva

minden tisztaságától. De Izrael bátran és büszkén követte az igazság útját, hogy kedves „liliomát” megmentse, hogy kellemét és szépségét semmi ne sértse, hogy ne essen prédául a bálványimádók durva kezeinek. „*Az Úr a Sinai-hegyről jött, és Szeirből támadt fel nekik; Párán hegyéről ragyogott elő.*” (5 Mózés 33,2) Jobbjával eltaszítja, a baljával magához közelíti: „*Ne csináljatok énmellém ezüst isteneket, és arany isteneket se csináljatok magatoknak.*” (2 Mózés 20,19) „*Ne csinálj magadnak öntött isteneket*” (2 Mózés 34,17) – és mindezen felül: „*Imé az Úr név szerint hívta el Becealelt, a Húr fiának, Urinak fiát, a Júda nemzetségeből, és betöltötte őt Istennek lelkével, bölcsességgel, értelemmel és tudománnyal minden mesterségben. Hogy tudjon kigondolni mindent amit aranyból, ezüsből és rézből kell csinálni; és foglalásra való köveket metszeni, és fát faragni; és minden mesterséges munkát végezni. Azontúl alkalmatossá tette arra is, hogy tanítson mind ő, mind Aholiáb, az Akhizamák fia, a Dán nemzetségből. Betöltötte őket bölcsesség lelkével, hogy tudjanak mindenféle faragó és kötő és hímző munkát készíteni, kék és bíborpiros, karmazsinszínű és lenfonalból, és takácsmunkát, akik készítenek ilyenféle munkát és kigondolnak mesterműveket.*” (2 Mózés 35, 30–35)

A zsidóság, nagy győzelme után, a bálványimádás szokásai fölé kerekedve, az Ő dicsőségét hirdető, világraszóló jelet hagyott maga után – a Tóra és a hagyomány jeleit. E tanítás hirdeti és megörökíti a múltbéli győzelmet, és a jövőbe vetett reményt.

A ipar- és képzőművészet tágas tere Izrael számára nyitott és megengedett. Egyetlen szabály, egy fenntartás marad, mely szellemében sokat mond, de alig sérti a művészetet és annak számátalan fontos ágazatát: „*minden képmás megengedett, kivéve az emberé.*”¹³ Itt pusztán olyan képmásról van szó, mely a képből kiválik (illetve dominál). Ezzel kapcsolatban javasolható egy okos megközelítés: az utolsó simításoknál (ahol a tiltás állapota fellép) olyan művész társ segítségével, aki nem tartozik Ábrahám szövetségébe. Valójában a művészet széles skálájában ez az egyetlen megkötés, de ettől gazdagsága

sértetlen. A bálványimádást szolgáló képek – régi és a mai időké egyaránt – a keresztény világé. Izrael számára ez mindig idegen marad.

Helyénvaló és számunkra szent kötelesség, hogy a nemzeti művészet kincsesházában, Istenünk szent városában, ne legyenek ilyen szobrok. Szép dolog lenne, ha az Akadémia, a felvilágosult héber világ előtt, reményeink városában, nemzeti nagyságunk színhelyén kijelentené, hogy a nemzeti érzés, a vallás és a művészet szellemével töltött munkáját a Tóra bölcséinek előírása szerint végzi, akik Erec Jiszráél népének kiváló és bölcs tudósai.¹⁴

Testvéreim, biztosak lehetek abban, hogy e csekély elővigyázatosság csak a ti célotokat szolgálja, mely mindnyájunk vágya, akik szívünk szerint népünket és országunkat szeretjük, annak dicsőségét és felvirágozását kívánjuk. Az áldás és haszon ettől nem csökken, iskolátnak ebből nem fakad hátránya.

Az Akadémia csak akkor hozza meg a várt gyümölcsöt, csakis akkor, ha falai között nem terem semmi olyasmi, amelyet szent vallásunk szellemi akadálynak tekint. Tisztelt szándékokot bizonynyal a teremtés, és nem a rontás, az építés, és nem a pusztítás, biztos vagyok benne, hogy megfogadjátok szavaimat, amelyek szerető szívből jönnek. Vágyaitok megvalósulására tisztelettel nézek.

**Héberből fordította
és bevezetővel ellátta:
Uri Asaf**

Jegyzetek

¹ A www.atid.org honlapon található eredeti szöveg fordítása. A bibliai idézetek az IMIT-Bibliából (teljes kétnyelvű Biblia 2 kötetben) valók. Újra kiadta a Makkabi Kiadó Kft., Budapest, 1994.

² Ámosz 6,6.

³ Jesaja 8,22.

⁴ Énekek éneke 2,1.

⁵ Jechezkél 47,12.

⁶ Kohélet (A Prédikátor Salamon Könyve) 7,16.

⁷ Uo.

⁸ Pédabeszédek (Bölcs Salomonnak példabeszédei) 25,27.

⁹ Énekek éneke 7,3.

¹⁰ Szanhedrin 36.

¹¹ Midot 83,41.

¹² Kohélet (A Prédikátor Salamon könyve) 5,7.

¹³ Ros Hásáná 24.

¹⁴ Az eredeti kéziratban ritkán szedve.

Modern mesterművek Moszkvából

**Orosz-zsidó művészek,
1910–1940**

Figyelemre méltó új kiállítással jelentkezett az amszterdami *Zsidó Történeli Múzeum* (Joods Historisch Museum – röviden JMH). Az intézmény, amely a híres Portugál Zsinagóga szomszédságában, stílusosan a régi amszterdami zsidónegyed közepén található, négy askenázi zsinagóga épületének egybenyitásából született. A múzeum nemcsak kiállítási szintérenként, hanem archívumként és kutatási központként is működik.

A „Modern moszkvai mesterművek” című aktuális kiállítás a cári Oroszországban született, zsidó származású, ismert vagy kevésbé ismert képzőművészek (Natan Altman, Robert Falk, Jevgenyij Kacman, Ilja Csasnyik, El Liszickij, Alexander Tisler, Iszaak Brodskij, Alexander Labasz, Szolomon Nyikrityin, Niszon Sifrin, David Sterenberg, Borisz Aniszfeld, Iszaak Rabinovics, Joszef Csaikov) zsidó, avagy éppen nem zsidó témájú műveinek gyűjteményét mutatja be, amelyek 1910 és 1940 között, vagyis a forradalom előtt, alatt majd azt követően és a sztálini önkényuralom éveiben készültek. A moszkvai Tretyakov Galéria, illetve a Bakrusin Színházi Múzeum anyagából válogatott gyűjtemény szeretőgázó és izgalmas képet fest a címben jelzett alkotókról és a korról.

A XX. század első évtizedeiben Oroszországban a forradalmi ideológia hatására a politikai hatalom is támogatni kezdte a kisebbségek nyelvének és kultúrájának megőrzését, valamint

**Robert Falk:
Midkhad Refatov portréja**

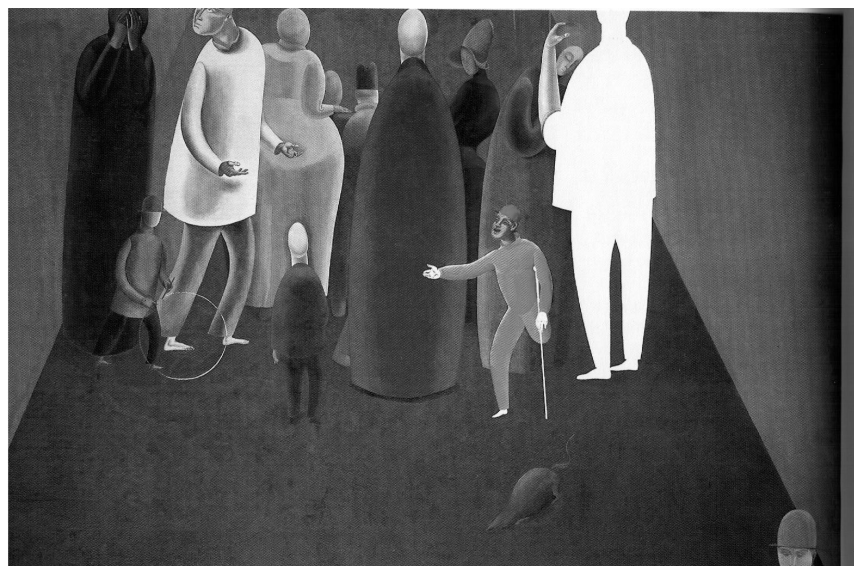
aktív gyakorlását. Így – az erős antiszemitizmus és a korábbi tiltások ellenére – a zsidóság előtt is új korszak nyílt: a XX. század első évtizedeiben Szovjet-Oroszországban a zsidó, valamint ezen belül a jiddis nyelvű kultúra virágkorát élte.

A zsidóság új nemzeti öntudatra ébredése azonban kardinális kérdésekkel is konfrontálta a művészeket, így a kulturális és nemzeti identitás kérdésével is. Mi a (zsidó) művész feladata az új korban? Mi számít zsidó műnek? Elég/szükséges-e, hogy zsidó témát dolgozzon fel? Mi is az a zsidó téma?

Az ilyen és ehhez hasonló kérdésekre különböző válaszok születtek. A kiállítás anyaga témaválasztásában, stílusában, művészi megformáltságában erősen eltérő műveket mutat be. Mindez egyben arra is következtetni enged, hogy a szervezők nem kívánnak részt venni ebben a ma is élénk vitában: nagyszámú, ismert és kevésbé ismert alkotó munkáit sorakoztatják fel, melyek által betekintést engednek az 1910–1940 közötti művészi és politikai-ideológiai változásokba, illetve így lehetőséget nyújtanak arra is, hogy egy-egy művész alkotói pályájának alakulását figyelemmel kísérhessük.

Látunk öreg zsidót ábrázoló olajfestményt, tradicionális peszachi történethez készített illusztrációkat, kubista műalkotást, önarcképet, aktot, expresszionista tusrajzokat, futurista használatitárgy-terveket és Lenin-portrét. Hogy a kiállítás mégis koherens egésznek alkot, arról akkor győződhetünk meg, ha semleges szemzőből, saját, huszadik század végi történelmi tapasztalatainktól mentesen, a kor szellemét megértve közelítünk ehhez a széles skálán mozgó vizuális kínálatához.

**Szolomon Nyikritin:
Búcsú a halottól, 1926**

A felvonultatott műveket több szempont alapján is bemutatathatnánk, mégis a képek keletkezése alapján felállított időrendi kategorizálás tűnik a legésszerűbbnek. A kiállítás anyagát így három részre bonthatjuk, amely egy tematikailag teljesen elkülönülő kollekcióval egészül ki.

Az első csoportot az 1910–1925 között készült művek alkotják. A művek egy részén jól láthatóak az uralkodó európai iskolák jegyei. Altman *Önarcképe* 1912-ből, Falk *Midkhad Refatov portréja* (1915) vagy *Vörös ruhás hölgye* (1918) jól tükrözik a kubizmus, Picasso és Braque hatását. Csasnyik és El Liszickij *tribüntervei* (1920 illetve 1920–1924), vagy Altman *Oroszország. Munka* (1921) című képe szintiszta konstruktivista alkotások, de már az új ideológia elfogadásának jeleit is magukon viselik. Csasnyik *Szuprematizmusa* esetében (1923) már a címválasztásból kitűnik, hogy a mű keletkezését Csasnyik tanára, Malevics inspirálta. Tisler példáján jól látszik, hogy – bár 1922-ben konstruktivista képet fest –, de néhány évvel később figyelme már az egzotikum felé fordul, noha

**Natan Altman:
Solomon Mikhoelsz portréja,
1927**

nem kizárt, hogy ebben is szerepet játszik a politikai események üdvözlése. Az 1930-as évek elején keletkezik *Örményország*, illetve *Batumi* című akvarellciklusa, amelynek háttérében a Vörös Hadsereg előrenyomulásának eredményeképpen Örményország, Grúzia és Azerbajdzsán egyesítése állhat. Politikától függetlenül a XX. századi avantgárdra jellemzően a déli, egzotikus országok kultúrája és történelme iránti érdeklődését számos további tusrajz is megőrökíti. Újabb területre kalauzolnak bennünket Tisler *Majakovszkij-illusztrációi*: egyrészt mint az irodalmi illusztráció műfajának darabjai, másrészt Majakovszkij politikai támogatottságának tényéből kiindulva az aktuálpolitikai események is átsejlenek a képek mögül.

Az 1925 és 1931 között készült munkákon egyértelműen látható a lenini gondolat- és motívumvilág térnyerése. Labasz *Lenin megérkezése Petrográdba 1917-ben* című képén a korszak pártpropagandájából is jól ismert, szónokló Lenin figuráját látjuk. Míg az öt körülvevő tömeg művészi megformálása figyelemre méltó, addig a Lenin-figura szinte gyermeketeg kollázsdarabnak, gyakorlatlan kéz munkájának tűnik. Brodskij híres képe, a *Lenin a Szmolnijban* (1930) kiváltképp a 30 évesnél idősebb magyar néző számára nem igényel részletes bemutatást. Kacman *Falusi tanítója* (1925) a nem kifejezetten értelmiségi tekintetet tükröző, félszeg, paraszti öltözékű, de nyakendős falusi tanító alakjával, valamint a háttérben található ukrán nyelvtani

például szolgáló ideológiai szójátékkal erősen didaktikus jelleget mutat.

Ebben az időszakban jelennek meg a futurista használati tárgy-tervek is. Különösen El Liszickij jegyez számos kreatív ötletet és mérnöki pontosságú rajzot, melyekhez kézzel írt megjegyzéseket is fűzött. 1928-ban *mozgó kirakati installációtervet* készít könyvesbolt részére. Az 1928-as kölni Nemzetközi Sajtókiállítás szovjet pavilonjának konstruktivista hatást tükröző, gigantikus méretű *zászlótartótervét* a külföldi sajtó is díjazta.

Új színfoltot jelent a hatalmi szimbólumoktól mentes *Búcsú a halottól* (1926) című szürrealista, Szolomon Nyikrityin-alkotás, amelyen kopasz és arcnélküli alakok búcsúznak a kép háttérében egy halottól. Közöttük szűzies arcú, ikonokat idéző, szenvedő nőalakok tűnnek fel és fordítják felénk arcukat. A kép központi figurája: az élénkpiros testű és sapkájú, féllábú, mankójára támaszkodó, segítséget kérő férfi, valamint a kép előterében megbúvó, óriási patkány a háború borzalmaival is felidézhetik. Ugyanebből az évből való a színházi tervezőként is tevékeny Niszson Sifrin alkotása, a *Sztrasztnoj Boulevard*. A kép élénk színeivel és sajátos, kiterített térábrázolásával színpadként tárja elénk egy belső udvar mozgalmas életét, elrejtve rajta egy aprócska színházat is.

Az 1932 és 1940 között készült alkotások sorában elsősorban Sztálin-arcképeket várnánk. Brodskij és Nyikrityin hagyatékából ugyan látunk egy-egy Gorkij- vagy Sztálin-portrét, de a bemutatott képek témaválasztása korántsem ilyen egysíkú. Nyikrityin 1920-as évek közepéről származó, szinte gyermeki naivitást tükröző *Autós kompozíciója*, majd pedig Labasz mozgalmas, aprólékosan megalkotott festményei: a földön, föld alatt, vízben és levegőben is pulzáló futurista város álomképét elénk táró, illetve az 1935-ben átadott moszkvai metró mozgólépcsőjét a művészi érdeklődés tárgyává emelő képei a technikai fejlődés előtti tisztelgés jeléül értelmezhetőek.

A korszakot bemutató képek, bár kétség kívül expresszívek, valódi expresszionista hatást elsősorban Nyikrityin háborús témájú tusrajzai mutatnak: az 1924-ben keletkezett *Háború*, vagy

a harmincas évekből származó *Forradalom* című ciklusából.

Érdekesek Nyikrityin egy vonallal készült tanulmányrajzai is, melyek helyenként erős ideológiai indíttatású cinizmust sejtetnek a „disznófejű” burzsoá nagyúr vagy a demokrácia ellen, amely nem más, mint egy halottakon taposó, kétes mozdulatokkal nők felé nyúló dzsentrí, akinek hóna alatt a demokráciakönyv képében lapul.

Végül, keletkezésük időpontjától függetlenül érdemes külön figyelmet szentelni a színház számára készített remekműveknek, valamint a *könyvvil-*

Robert Falk:
Hölgy vörös ruhában

lusztrációknak. Borisz Aniszfeld még a XIX. század végén készített szecessziós hatást tükröző színpompás kosztümtervet. A zsidó kulturális fellendülés keretében a GOSZET (Állami Zsidó Színház) megalakulása elsősorban új távlatokat nyitott, a hosszabb-rövidebb időre politikailag kegyvesztettek számára pedig alkotói menedéket biztosított. A moszkvai színházterem falait, az első előadások kosztüm- és színpadterveit Chagall tervezte. A 20-as, illetve 30-as évek folyamán Altman, Falk és Rabinovics készítette a legtöbb színpadtervet, díszletet és kosztümöt. Az ezekről készült rajzok és festmények, amelyek művészettörténeti szempontból is jelentősek, pótolhatják az el nem

készült filmfelvételeket, amelyekből a GOSZET tevékenységét megismerhetné az utókor.

A színházi-irodalmi kollekciónban El Liszickij és Csajkov újabb arcát ismerhetjük meg. Utóbbinak címlaptervén vagy gyermekkönyv-illusztrációjában, előbbinek pedig az 1917–1922 között a peszachi *Chad Gadia*-történethez készített, jiddis szövegű illusztrációiban, valamint a *Fehérorosz Népmesék*hez készült tusrajzaiban jól látható a modern irányzatok mellett az orosz népi szöveges fametszetek, a *lubokok* hatása is, amely az orosz avantgárd teljes festészetét meghihlette.

A fentiekből is látható, hogy a bemutatott időszakban milyen szorosan összefüggtek a művészetben belüli és kívüli tényezők. A forradalmi hangulat és ideológiai változások által áthatott új korszak művészi megjelenítése többféle módot követhet. Bár nehéz erre az időszakra kívülállóként tekinteni, ha mégis sikerül, izgalmas művészeti időutazásban lehet részünk.

A kiállításához angol és holland nyelvű katalógus is készült, amely a bevezető tanulmányokon kívül jó minőségű reprinteket és rövid ismertetőket tartalmaz a kiállított képekről. A kötet zárásaként a címben jelzett 30 év legfontosabb történelmi, politikai, illetve művészeti eseményeinek kronológiáját láthatjuk, majd egy rövid, de hasznos szöveget a legfontosabb alkotók életrajzával és a kötetben felmerülő fontosabb fogalmak vagy rövidítések magyarázatával.

A kiállítás rövid leírása a múzeum honlapján is elolvasható (www.jhm.nl), és ugyanitt meghallgatható, sőt le is tölthető a kiállításához kapcsolódó audio-guide. Így akár amszterdami kirándulás nélkül is képet – vagy egy kis kép(!)zavarral élve legalábbis hangot – kaphatunk a kiállításról.

Biró-Nink Beáta

A Modern mesterművek Moszkvából: orosz-zsidó művészek, 1910–1940 című kiállítás 2008. február 10-ig várja a látogatókat az amszterdami Zsidó Történelmi Múzeumban (Joods Historisch Museum; Nieuwe Amstelstraat 1., Amszterdam, Hollandia).

Egzotikum, szép-irodalom, lektűr

A zsidó történelmi regény

A történelmi regény¹ mindig divatos műfaj volt, az egy-egy nép (ön)genezi-sét feldolgozó mítoszok, az ókori eposzok, a középkori geszták, sagák, legendák is a műfaj őseinek tekinthetők. A XIX. században a romantikus nemzetfogalom kialakulásának köszönhetően váltak népszerűvé az adott nép, ország nagy történelmi eseményeit tablószerűen, idealizáltan bemutató regények (ide tartoznak Walter Scott, Victor Hugo, Alexandre Dumas, Jókai történelmi regényei²). A realista történelmi regényben (mint például Kemény Zsigmondnál) ugyanaz a történelmi esemény, idealizmustól mentesen, mint a szereplők életét, cselekedeteit determináló keret jelenik meg.

BESTSELLER VAGY SZÉPIRODALOM

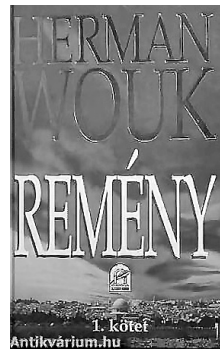
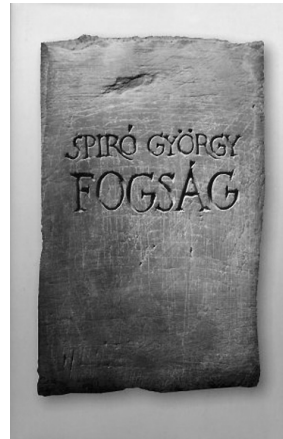
Napjainkban a történelmi regény ismét reneszánszát éli, de jellegük élesen elkülönül egymástól attól függően, hogy bestsellerről, azaz a populáris kultúrához tartozó regényről, vagy szépirodalomról beszélünk. Egy fontos jelenségre fel kell hívni a figyelmet: míg a lektűr gyakran próbálja magát szépirodalomként eladni, addig valójában csak kevés mű rendelkezik igazi irodalmi értékkel. A népszerű történelmi regények számára a história gyakran csak keret, és a regény több műfajt ötvöz, mindenekelőtt a krimi, és korunk világdívatjának megfelelően a misztikumot, az ezotériát. Az ilyen típusú művek sikere mögött az az olvasói elvárás áll, amelyet a szépirodalom már halottnak ítélt: a „nagy történet” iránti vágyódás. A hivatalos irodalomkritika szerint a XX. században annyira specializálódott a világ, s annyira relatívvá vált minden történelmi esemény megítélése, hogy lehetetlen egy nagy történetet el-

mesélni, különösen történelmi regényben. A közönség azonban nem ért egyet ezzel az ítélettel, s ezt az igényt a szépirodalom is kezdi ismét elfogadni, ennek magyar példája Spiró György történelmi regénye, *A fogság*.

génynek. A romantika irodalmában a zsidó szereplők általában az egzotikumot jelenítették meg, és akár demonizálva ábrázolták őket (mint Kuthy Lajos³), akár idealizálva (mint Walter Scott vagy Eötvös József, Jókai Mór⁴), mégiscsak mellékszereplők voltak. A zsidó szerzők regényeiben lép elő a zsidó szereplő aktív, cselekvő főszereplővé. A pályafutását dandyként kezdő, majd őfelsége miniszterelnökeként végző Benjamin Disraeli regénye, a *David Alroy*, vagy a zsidó regényirodalom alapjait megteremtő Avraham

A fogság egyik legutolsó példája a zsidó történelmi re-

Mapu regénye (*Ahavat Cion, Cion szeretete*, 1853) szerkezetében, stílusában az európai romantika hagyományait viseli magán, azzal a különbséggel, hogy a zsidó történelem eseményeit, figuráit állítja a középpontba. Tőlük eltérően a magyarországi zsidó szerzők a reformkortól kezdődően a zsidóellenes előítéletek ellen harcolnak, és/vagy a zsidóság magyarság iránti lojalitását fogalmazzák meg. Bíró Lajos *A bazini zsidók*⁵ című, 1921-ben megjelent regényében a XVI. századi vérvád mögött nem nehéz felismerni a húszas évek elejének magyarországi zsidóellenességét, Szabolcs Lajos *Bar Kochba, csillag fia*⁶ című regénye pedig a zsidókat gyávasággal vádoló első világháborús előítéleteket igyekszik cáfolni a zsidó szabadságharc hőseinek bemutatásával. Molnár Ákos nemrégiben újonnan kiadott (eredetileg 1937-ben napvilágot látott) regénye, *A hitehagyott*⁷ direktben utal a párhuzamokra: cselekménye, főhőse is Magyarországhoz kötődik. A történet főszereplője a Spanyolországból menekült Fortunatus (Szerencsés) Imre, II. Lajos alkincstárnoka. A kalandos életű Fortunatus egy keresztény asszony iránti szerelemből és karrieréért kikeresztelkedik, majd halálos ágyán lelkifurdalástól vezényelve visszatér a judaizmushoz. Sorsa mintegy megelőlegezi az asszimiláló XIX–XX. századi magyar zsidóság dilemmáit. A világháború után született művek között egyfajta műfaji határesetnek tekinthetjük az olyan családregényeket, mint az *Egy családregény vége* (Nádas Péter), a *Keleti pályaudvar, végállomás* (Szántó T. Gábor), melyek a közelmúlt történelmével, annak feldolgozásával foglalkoznak, különös tekintettel a soára vagy az ötvenes évekre.

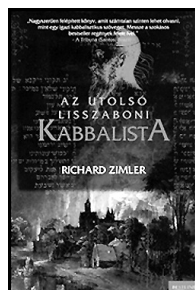
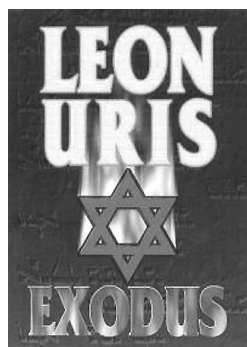
Az egyetlen kivétel az *Apák könyve*, Vámos Miklós regénye, melynek utolsó fejezete bár az ezredfordulón játszódik, de első fejezeteiben eleget tesz a klasszikus történelmi regény követelményeinek is, amennyiben a régmúltba, a kuruc korig is elkalandozik.

Az említett *Fogság* annyiban különbözik elődeitől, hogy Spiró nemcsak helyszínválasztásában távolodik el a magyar történelemtől, hanem mondanivalójában is. A Caligula, Néró és Titusz hadjárata idején Rómában játszódó regény szándéka szerint a mai Nyugat problémáira reflektál, ennek megfelelően Róma a nyugati világ, az Egyesült Államok elődeként, a zsidó-nazarénus tömegek pedig a muzulmán bevándorlók korabeli megfelelőjeként jelennek meg. Teljesen más utat futott be a nyugati zsidó történelmi regény, mely nem lép fel hasonló igényekkel. Lion Feuchtwänger *A toledói zsidó nő*⁸ című regénye egyfajta korszakhatárt képvisel. A VII. Alfonz kasztíliai király és a szép Ráchel szerelmét megörökítő történet (melyet egy spanyol románc is megénekel) a zsidó hősoket nemcsak középpontjába állítja, de megteremti a „szefárdizmus”⁹ divatját is. Már a romantika is szívesen ábrázolta a mediterráneumot (ennek köszönhető például az építészetben a mór stílus megjelenése), s megveti alapjait a középkori spanyol zsidó aranykor mítoszának. A történészek által is gyakran idealizált kép persze sokkal bonyolultabb (a tolerancia viszonylagos volt az arab területeken is, ezt bizonyítja többek között, hogy Maimonidesnek is muzulmán területről kellett elmenekülnie, míg a toledói fordítóiskola léte, virágzása keresztény fennhatóságához kötődik), de tény, hogy a zsidó kultúra, filozófia és költészet egyik aranykoráról beszélhetünk. Az 1492-ben elűzött zsidók ennek az aranykorának és kultúrájának örökösei, s ebből a kultúrából ered a zsidó misztika legnagyobb hatású irányzata, a kabbala is.

REJTÉLY ÉS MISZTIKA

Az egzotikum, a gazdag kultúra és a Hollywoodban divattá leegyszerűsített kabbala hármassága irányította napjaink bestseller irodalmának figyelmét a spanyol-portugál zsidóságra. Míg a ma-

gyar irodalomban a zsidó történelmi tematika alapvetően a szépirodalomban jelenik meg, és mentes a misztikától, addig a nyugati, főleg angolszász irodalomban az egzotikum és a misztika jellemző, s inkább a populáris regisztert hódítja meg. Kivételek természetesen vannak, mindenképp a modern, XX. századi palesztinai-izraeli történelmet feldolgozó regények. Ezek közül a leg híresebb az *Exodus*, Leon Uris regénye, amit egy modern nemzeti eposznak is olvashatunk. A klasszikus eposz a nyugati irodalomban megelőzi a regény műfaját, de a zsidó történelem sajátossága miatt – a haza megteremtésére a

XX. században került sor – a zsidó *Aeneis* csak Izrael Állam megszületése után íródhatott meg. Ugyanakkor a cím, az utalás a kivonulás történetére kétszeresen is történelmi regénnyé teszi az *Exodust*, amennyiben, bevonva az értelmezésbe a Bibliát, a kontextust szélesíti, és a történetet kiemelve a modern történelemből kozmikus-teológiai jelentőséggel ruhazza fel, ami szintén megfelel az eposz követelményeinek. Hasonló jellegű regény szintén Uristól *A zarándok*, valamint Hermann Wouktól *A remény*, s folytatása, *A dicsőség*, amelyek szintén a műfaj határán mozognak, tekintettel arra, hogy születésük évtizedeire is utalnak.

Az „izraeli eposzokat” leszámítva, a zsidó témájú történelmi regényben a rejtély, a misztika és az egzotikum a főszereplők. Az elmúlt néhány évben mintegy tucatnyi regény fordítása látott napvilágot magyarul – az alábbiakban ezekkel foglalkozom. A regények a XV–XVII. században játszódnak, akkor, amikor a spanyol-portugál zsidó-

ság még a kiűzetés és a rejtett vallásgyakorlat dacára is teljes birtokában van szellemi javainak. A regények középpontjában mindig valami súlyos titok, rejtély áll, amelynek súlyát néha egy bűntény, egy brutális gyilkosság is jelzi. Gyakran ez a titok egy szent kódex, melyet tovább kell örökíteni, s amelyet védeni kell az ellenséges külvilágtól, mivel a judaizmus szentségét, lelkét tartalmazza. A legsikerültebb ezen lektűrök közül talán Richard Zimler regénye, *Az utolsó lisszaboni kabbalista*¹⁰. A történelmi krimiben a rejtélyes gyilkosságok látszólag egy Haggada miniatűrjei, pontosabban a miniatűrökben ábrázolt személyek miatt történnek. Valójában a konfliktus igazi oka a spanyol zsidó középkor egyik legjelentősebb filozófusának és költőjének, Salamon ibn Gabirolnak híres műve, *Az élet forrása (Mekor Chajjim)*, mely latin fordításban (*Fons vitae*) terjedt el a korabeli Európában, és nagy hatást fejtett ki a középkori Európában, s amelyet egészen a XIX. századig egy arab keresztény munkájának gondoltak.

Szintén egy kézirat, a gironai kabbalisták hagyományát rejtő *A lilimok láncá* című mű megmentése a tét az eredetileg *The Memory House* címen megjelent regényben¹¹. A szerző, Lucia Graves, annak a Robert Gravesnek a lánya, aki Rafael Pataival együtt a *Héber mítoszok* és más ókori témájú művek szerzőjeként ismert. A magyar kiadás címe elég szerencsétlen választás – *A rabbi, a feleség és a szeretője* –, túl harsány és bulvár ízű, de maga a regény is csalódást okoz. Végetetül egy szent tárgy, de immár nem zsidó kegytárgy, hanem egy keresztény ereklyetartó okozza készítőjének, a zsidó ötvösművésznek erőszakos halálát Noah Gordon, *A zaragozai orvos*¹² című regényében.

SZEFÁRDOK ÉS NŐK

A szefárd történelmi regény másik típusa első pillantásra mintha a feminizmus divatjának is igyekezne eleget tenni azáltal, hogy egy kivételes nőalakot állít a középpontba. Lucia Graves regényében a főszereplő egy fiatal nő, Alba de Porta, akinek memorizálnia kell a szent könyvet, hogy Velencébe utazva lediktálhassa, s ezzel megmentse a giro-

nai kabbalisták hagyományait. Ugyanakkor a női figurák kiemelkedő szerepe a zsidó hagyományban jóval régebbi, mint a feminizmus. A zsidó történelem sok kimagasló nőalakot tart számon, akiknek bölcsességétől, bátorságától egy adott zsidó közösség, vagy akár az egész nép fennmaradása függött. A leg híresebb a bibliai Eszter királyné.

A spanyol-portugál inkvizíció idején az amúgy is anyai jogon öröklődő zsidóság a nők világába, a családba szorult vissza, így a nő mintegy első számú őrzőjévé vált a hagyománynak. Alba de Porta azáltal, hogy megtanulja a szent szöveget, ezt a magatartást szimbolizálja. Vele ellentétben az úrnő, Catherine Clément azonos című regényének¹³ főszereplője, Eszter királynéként a külvilág előtt védi közösségét. Az utalás itt nagyon is közvetlen: az úrnőt, azaz Doña Gracia Nasit, más néven Beatriz de Lunát (Mendèst) gyakran reneszánsz Eszter királynéként is emlegetik. A XVI. században élt nagy műveltségű asszony a kor híres diplomatája volt, aki a Mediciekhez hasonló mecenatúrát folytatott, s aki az egyetemes történelemnek is kiemelkedő nőalakja. Catherine Clément regénye a hagyományos történelmi regények fordulatosa, színes módján mutatja be Doña Gracia életét, ezáltal kiemelkedik a hasonló történelmi lektúrák közül. Ebbe a sorba illeszkedik Solmaz Kámuran *Eszter kira*¹⁴ című regénye is, mely a XVI. században Törökországban élt Eszter Handaliról szól, aki Doña Graciához hasonlóan gazdag, befolyásos asszony volt, de akinek ez a befolyás életébe került. A regény érdekessége, hogy a zsidó asszonyról szóló nyugati történelmi regényt egy török szerző írta meg.

A történelmi regény újra és újra divatba jön, mert minden kor megtalálja az ízlésének legmegfelelőbb formát, mondandót. A zsidó történelem csomópontjai – Kelet és Nyugat; hagyomány és hagyománytól való eltávolodás – és a zsidó hagyomány egyszerre racionális és misztikus jellege miatt a zsidóság és populáris és a szépirodalom számára is hálás téma, mely egyszerre nyújtja az egzotikum és – nyugati jelenléte miatt – az ismertség illúzióját. A zsidó téma népszerűségének okát nem csak a tanulságokban bővelkedő zsidó történelem, sors példázatjellegében kell keresnünk, de abban is, hogy az egzotikumot, a misztikát nem egy távoli kultúrából, hanem egyenesen Európából importálja.

Peremiczky Szilvia

Jegyzetek

¹ Történelmi regény alatt általában olyan regényeket szokás érteni, melyek cselekménye a megíráshoz képest legalább 25-30 évvel előbb játszódik, és amelyben a kor nemcsak egyfajta díszletként szolgál, hanem komoly hatással van a szereplők életére, és az adott eseményt az író saját mondanivalójának szempontjából értelmezi. A szereplők nem feltétlenül reális, valóban élt személyiségek, de a legtöbb történelmi regényben még a fiktív főszereplők mellett is fontos szerepet kapnak ismert történelmi alakok. Mint a legtöbb műfaj, a történelmi regény határai is elmosódhatnak, vitára adhatnak okot. Történelmi regénynek tekinthetjük-e azokat a holokausztregényeket, amelyeket 10-15 évvel a soá után írtak, vagy történelmi regénynek tekinthetjük-e Singer 19. században Lengyelországban, Galiciában játszódó regényeit, melyekben ritkán lehet reális alakokkal találkozni; avagy történelmi regénynek számítanak-e a huszadik század elején írt, a századforduló magyarországi zsidó asszimilációjával foglalkozó művek? Ez az

esszé nem tudományos tanulmány, nem célja e kérdéseknek a boncolgatása, ezért én a klasszikus értelemben vett történelmi regényekkel foglalkozom, vagyis amelyek cselekménye és megírása között minimum 25-30 év eltelt, és amelyek cselekményében az adott történelmi eseménynek fontos dramaturgiai szerepe van.

² Például *A lovag, Ivanhoe* (Walter Scott), *Kilencvenhárom* (Victor Hugo), *A három testőr, A királyné nyakéke* (id. Alexandre Dumas) *Törökvilág Magyarországon, A lőcsei fehér asszony, Rab Ráby* (Jókai).

³ *Hazai rejtelmek*.

⁴ Walter Scott *Ivanhoe* című regényének két zsidó szereplője, apa és lánya, egyik első példái a pozitív zsidóábrázolásoknak a regényirodalomban. Bár bizonyos sztereotípiákat testesítenek meg (Rebeka érzéki szépségű lány, az apja kereskedő), és a keresztény szereplők nemesebb, nagyszabásúbb alakok, ábrázolásuk mégis pozitív. Az apa becsületes, a pozitív hősöket segítő figura, míg Rebeka egyenrangú hőssé válik a keresztény szereplőkkel, bátorságának és nemes lelkiségének köszönhetően. Eötvös József *A falu jegyzője* című regényében túllép a démonikus zsidóábrázoláson. Bár Úveges Jancsi negatív szereplő, és ábrázolása több zsidóellenes klisé felvonultat, de Eötvös szerint ezek a tulajdonságok a társadalmi-történelmi okokból alakultak ki, nem a zsidóság hibájából. Jókai regényeinek zsidó figurái (*A kőszívű ember fiában* vagy a *Rab Rábyban*) becsületes, a magyarság iránt lojális szereplők.

⁵ *Múlt és Jövő*, 1999.

⁶ GLM Unió Bt., 1998.

⁷ *Múlt és Jövő*, 2005.

⁸ Szukits, 1994. Szintén történelmi regény az író másik híres műve, a *Judd Süss*.

⁹ A szefárdok az 1492-ben Spanyolországból, majd Portugáliából elűzött, ibériai kultúrájukat és egyfajta spanyol nyelvváltozatukat megtartó zsidók és utódaik.

¹⁰ Bestline, Édesvíz Kiadó, 2002.

¹¹ Ulpius-ház, 2007.

¹² Európa, 2001.

¹³ Európa, 1996.

¹⁴ Partvonal, 2006.

American Jewish
Joint Distribution
Committee

BERESHIT: Európai Zsidó Közösségi Egyetem

A Bereshit az első zsidó közösségi egyetem Európában. Célja, hogy lehetővé tegye a résztvevők számára zsidó forrásokkal, személyiségekkel és értékekkel való megismerkedést, egy 72 órás, intenzív kurzus keretében, melyet zsidó tudományok területén elismert professzorok tartanak.

Az előadók főbb történelmi korszakokra fektetik a hangsúlyt. A tanfolyam a Bibliai időkből indul, majd a Misna és Gemara korszakain át halad a középkorig, míg végül eljut a modern korig.

Az előadásokra hetente kétszer kerül sor, hétköznap este 18:00 és 22:00 óra között; a tanfolyam alatt lesz egy előadásorozat, amelyet hétvégén tartanak. Az új kurzusok hathetente kezdődnek.

Az előadások nyelve angol, melyet szinkrontolmácsolás egészít ki.

Akik az előadások legalább 80%-án részt vesznek, oklevelet kapnak. Minden, a kurzussal kapcsolatos anyag elérhető lesz a www.bereshit.org oldalon, amely egy interaktív, többnyelvű oldal. Itt a hallgatók hozzáférhetnek az adott témákkal kapcsolatos audiovizuális anyagokhoz, kapcsolatba léphetnek csoporttársaikkal, és alkalmuk nyílik tanáraikkal való beszélgetésre is.

Az előadásorozat első két napja 2008. február 4-5. lesz.

Mivel korlátozott számú helyell rendelkezünk, kérjük az érdeklődők előbbi jelentkezését e-mail-ben.

További információért kérjük, vegye fel a kapcsolatot koordinátoraink egyikével:

Spitzer Brigittával: s_brigitta@jdc.hu vagy Zoya Shvartzmannel: zoya@jdc.hu

„Idegennek lenni jó”

Petőcz Andrással beszélget Várnai Pál

„Meggyőződésem, hogy minden ember individuumként idegen, és minthogy mindenki idegen, éppen ezért a másik ember idegen-ségét, különbözőségét sem kérdőjelezhetjük meg. Ez ilyen egyszerű. Mi magunk is idegenek vagyunk. Még önmagunk előtt is, sokszor... S miközben az emberekben van valamiféle kétségbeesett vágy, hogy tartozzanak valahova, aközben úgy látom, sokakban mégiscsak ott van az örök kívülállás vágya is.”

Fotó: Tóth Csilla

Költő, író, képzőművész. Magyar-történelem szakos. 1981–83: újraindította és vezető szerkesztője a Jelenlét című egyetemi lapnak. 1983-ban megalapítja a Médium Art című lapot és underground művészeti egyesületet. 1989–91 között a párizsi Magyar Műhely egyik felelős szerkesztője. 1988-ban ismét újraindítja a Jelenlét című lapot, majd 1997-től a főszerkesztője lesz. Díjai: Kassák Lajos-díj, 1987; Graves-díj, 1990; József Attila-díj, 1996; Arany János Alapítvány Alkotói Díj, 2001; Quasimodo-díj, 2003. Legfontosabb művei: Betűpiramis (versek), 1984; A láthatatlan jelenlét (versek), 1990; Európa metaforája (versek), 1991; A tenger dicsérete (válogatott versek), 1994; Idegenként Európában (esszék, kisprózák), 1997; A napsütötte sávban (versek), 2001; A születésnap (regény), 2006; Idegenek (regény), 2007.

– Hogyan lett avantgárd költő, majd költőből prózaíró?

– A nyolcvanas évekbeli működésemet az avantgárd költészet határozta meg, amely elsősorban mint a másság, mint a másként gondolkodás lehetősége érdekelt. A hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején a magyar irodalmi közélet és irodalmi ízlésvilág nagyon zárt volt. Ennek a zártságnak a feloldásához szükség volt az avantgárdra. Ebben az időben fedeztem fel magamnak a párizsi *Magyar Műhelyt* és az újvidéki *Új Symposiumot*. Megismerkedtem olyan művészekkel, mint Erdély Miklós, Jovánovics György, Maurer Dóra, akiknél azt láttam, hogy a művészetet másként is lehet csinálni.

– Pályakezdésétől fogva írt esszéket, utolsó két könyve pedig regény.

– A prózára való áttérés izgalmas folyamat volt a számomra. 1998-ban három hónapot töltöttem Amerikában,

Iowában, az International Writing Program keretében szervezett írószemináriumon. Itt ismerkedtem meg és kötöttem erős barátságot egy tel-avivi íróval, Igal Sarnával, aki a személyiségével, szemléletével erősen hatott rám. „Történetmondó”, ironikus verseket kezdtem írni az amerikai élményeimről, és ezek segítségével mintegy észrevétlenül jutottam közelebb a prózához. Ezek a versek aztán *A napsütötte sávban* című kötetben jelentek meg, és itt, ebben a könyvben már maguk a történetek lettek nagyon fontosak, nem annyira a vers mint forma. A kötet megjelenésével párhuzamosan Dérczy Péter biztatására novellákat kezdtem írni az *Élet és Irodalomba Egykor volt házibarátaink* címmel. Történeteket a családomról, vagy egy elképzelt családról. Így jutottam el, egykori avantgárd költőként, a prózához.

– 1997-ben jelent meg az Idegenként Európában c. esszékötete,

amelyben már jelentkezik a szabadság, az európai életforma, a másság után való vágyódás. Ezekben az írásokban világosan kitapinthatók a nemrég megjelent Idegenek csirái. Ön éveket töltött Franciaországban, és francia benyomásaival kapcsolatban azt nyilatkozta, hogy kétféle nacionalizmus van: a kirekesztő és a befogadó. Magyarországon a másság most nemigen triumfál. Hogyan látja a két ország közötti különbségeket ebben a tekintetben?

– Amikor francia nacionalizmusról beszélünk, fontos hangsúlyoznunk, hogy Franciaországra a befogadó nacionalizmus a jellemző. Kelet-Európában, ezzel szemben, már régen megjelent a kirekesztő nacionalizmus. Bár a magyar lakosság többsége azzal hitetgeti magát, hogy Magyarország a történelme során alapvetően befogadó volt, valójában a XX. század ennek az

ellenkezőjét bizonyítja. A franciák büszkéek arra, hogy ők a bevándorlókat, az érkezőket elfranciasítják, és csak azt várják el tőlük, hogy sajátítsák el a nyelvet és az ország kulturális alapértékeit. Viszont, a laicitás eszméjének megfelelően, vallási elkötelezettséget nem várnak el semmilyen formában. Sokat elmond a francia befogadó nacionalizmusról, hogy olyavalkit választottak meg köztársasági elnöknek ebben az évben, aki származását tekintve félig magyar, félig pedig görög zsidó.

– Világszemléletének egyik sarkköve már régóta az idegenség, a különállás. Pár évvel ezelőtt azt is „bevallotta”, hogy „genetikailag sokszínű” családból származik: az egyik ág kismemesi, keresztény, a másik pedig zsidó. Azt is említi, hogy zsidónak érzi magát és hogy mindannyian zsidók vagyunk, ha mások vagyunk, ha kilógunk a sorból.

– Apai nagymamám Cziegler Rózának hívták. Régi zsidó család tagjai voltak a Somogy megyei, tabi Czieglerék, amely család nemzedékekkel korábban keresztelkedett ki, de a zsidó hagyományt egészen a XX. század elejéig megőrizte. Nagymamám is, testvérei is a tabi zsidó iskolába jártak, ott érettségiztek. Egyébként foglalkozásukra nézve a Cziglerék Tabon cukrászok, mézeskalácsosok voltak. Nagybátyám, Czigler Dezső a húszas években Amerikába költözött, és ott híres és gazdag mézeskalácsos lett Chicagóban. Később aztán, a zsidótörvények megjelenésekor és az üldöztetés idején, illetve azt követően a család tagjai titkolták a zsidó származást, a sok nemzedékkel ezelőtti kikerestelkedés pedig védelmet biztosított a számukra. Apám 85 éves korában bekövetkezett haláláig nem mert szembenézni saját zsidóságával. Mindezek a tények együtt igen komoly hatással voltak rám, valószínűleg ebből fakad, hogy a másság, az idegenség az alapeszmém. Meggyőződésem, hogy minden ember individuummént *idegen*, és minthogy mindenki idegen, éppen ezért a másik ember idegenségét, különbözőségét sem kérdőjelezhetjük meg. Ez ilyen egyszerű. Mi magunk is idegenek vagyunk. Még önmagunk előtt is, sok-

szor. Erről is szól az *Idegenek* című regény. Az „idegenség” önmagában is érték.

– Erre, úgy vélem, igen jó példa a zsidóság, amely másságánál fogva mindig előljárt: modernizálni próbált, érdeklődéssel fordult minden új eszme, a szocializmus, a freudizmus felé.

– Persze. Éppen a XVIII. századi, felvilágosodásbeli fejlődéseszmény alapján, a különbözőségekkel szembeni intolerancia teljes mértékben Európa-ellenes és egyértelműen szembe megy az európai hagyományokkal. Európa fejlődése, tágabb értelemben pedig az emberiség fejlődése csupa-csupa

Én személy szerint, gyerekkorom óta imádok kilógni a sorból. Szeretek kívülálló lenni, s azt gondolom, hogy idegennek lenni jó. Nem akarok elvegyülni.

„másként gondolkodó” egyedi és nagyszerű teljesítményéből fakad. A tömeghisztéria megjelenése, a szorongás a másik ember különbözőségétől, mindez szembe megy a zsidó-keresztény európai hagyománnyal, mert individuummellenes, és megkérdőjelezi az ahhoz meglévő alapvető jogunkat, hogy egyéniségek, önálló, gondolkodó lények lehessünk. Hiszek a kívülállás szabadságának szépségében. Én személy szerint, gyerekkorom óta imádok kilógni a sorból. Szeretek kívülálló lenni, s azt gondolom, hogy idegennek lenni jó. Nem akarok elvegyülni. S miközben az emberekben van valamiféle kétségbeesett vágy, hogy tartozzanak valahova, aközben úgy látom, sokakban mégiscsak ott van az örök kívülállás vágya is. Meggyőződésem, hogy valamilyen értelemben mindannyian kisebbségiek, idegenek vagyunk.

– Akkor most beszéljünk a 2007-ben megjelent *Idegenekről*, amelyel, azt hiszem, felkeltette egy

szélesebb olvasóréteg érdeklődését. A regény témái nagyon aktuálisak: fenyegetettség, félelem, idegen megszállás, terrorizmus, túlszejtés. Mindez világjelenség. Az alcím is sajátos: harminc perccel a háború előtt. A könyv számos tekintetben emlékeztet a magyar származású svájci író Világkirály regényére, A nagy füzetre, amely bizonyára inspirálta az *Idegeneket* nyelvében, stílusában, témájában, talányosságában.

– Camus és Kafka művei mellett valóban komoly hatással volt rám Agota Kristof említett regénye is. De feltétlenül meg kell még említenem Kertész Imre *Sorstalanságát* és Mészöly Miklós *Megbocsátás* című regényét, valamint Salinger ismert „családtörténeteit” is. Az *Idegenek* világa valójában karkai világ, ahol kiszolgáltatottság, terrorizmus, félelem uralkodik. Látszólag képzeletbeli világ, valójában nagyon is napjainkban játszódik a történet, helyszíne lehetne Oroszország, Irak, esetleg Kolumbia, Afganisztán vagy akár Grúzia is. „Peremországban” játszódik a történet, ahol elnyomás, terror van. Egy kislány meséli el mindazt, amit a terrorizmusból, az idegenségből, a „háború” meglétéből érzel. Megpróbáltam beleélni magam egy 8-9 éves kislány helyzetébe, egy olyan valaki személyiségét akartam magamra öltetni, akinek meg kellett élnie a terrort, a merényleteket. Ugyanakkor rengeteg személyes motívum is megjelenik a történetben: az egyik alapmotívum például a „hazudni anyám tanított”, amelynek alapélménye egy 15 évvel ezelőtti pillanat, amikor egy családbeli 8 éves kislány, aki egy személyes tragédia elől a folytonos hazudozásba menekült, azt mondta nekem, hogy azért hazudik, mert a felnőttek is mindig hazudnak. Szenvedélyesen érdekel, hogy a borszalmakat hogyan tudják a gyerekek feldolgozni, hogyan tudnak azokkal szembesülni. Erről is szól a regény. A könyvem egy másik alapmotívuma pedig, s ez visszanyúl a gyerekkoromhoz, az a gyakran ismétlődő mondat, hogy „az iskola a laktanya mellett

van”. Óbudán laktunk gyerekkoromban, és a Vörösvári úton az iskola mellett egy szovjet katonai laktanya volt. Ez is benne van ebben a regényben.

- Mindez már Dosztojevszkijnél is megjelenik, aki visszautasítja azt a harmóniát, amely ártatlan gyerekek szenvedésén alapszik. Szörnyű dolgok történnek az Idegenek című regényben: a kislányt megerősztolják, anyja merénylet áldozata lesz, brutálisan megölik a legjobb barátját. Teljesen magára maradva a végén, a kislány elindul, hogy találjon egy jobb világot, amelynek létezéséről még anyjától értesült. Elindul egy alagútban, hosszú az út, de nem tudjuk, valójában kijut-e onnan. Mit jelképez a regény befejezése?

– A kérdés nyitott marad. Nem akartam a főszereplőt „kimenekíteni” a terror világból, de elindítottam egy úton, valamiféle normálisabb világba. Még abban sem lehetünk biztosak, hogy létezik-e egyáltalán ez a bizonyos „normálisabb”, emberibb világ. Tény, hogy a regény elején a kislány már felnőttként egykori iskolatársainak a sírját gondolja, és ez azt jelenti, hogy a kislány kijutott a szabad világba. A kérdés csak az, hogy milyen ez a szabad világ. Mert mindeddig „egyszerű” a képlet. Eddig a terrorizmus világában élt, ahol elnyomás van, idegen erők, idegen katonák vannak, a félelem uralkodik. Ő maga is idegen, és szorong, ez határozza meg az életét. Vajon kijut-e innen, s milyen lesz az a világ, ahova igyekszik? Ez esetleg egy következő történet alapkérdése lehet, amelynek megírásához szeretnék hozzákezdeni.

- Egyszer azt mondta, hogy ha nem élt volna évekig Franciaországban, nem tudta volna megírni ezt a regényt.

– Igen. Ott szembesültem olyan kérdésekkel, amelyekkel itthon nem, vagy éppen másképpen találkoztam. De nem csak amiatt nem írhattam volna meg az *Idegeneket* itthon, mert Párizsban tanúja voltam az autóégetésnek és a külvárosi lázadásnak. Franciaországban fedeztem fel azt az írói nyelvet is, ami Magyarországon nem létezik. Az *Idegenek* nem „posztmodern” mű: én még ilyen szempontból is „kilógok a sorból”.

VÖRÖS ISTVÁN

VÁD

Hol voltam én a 2. világháború alatt? Nem bújtam pincében, nem soroztak az SS-be. Nem voltam kollaboráns francia, vagy söröző cseh.

Nem vittek gázkamrába, hogy egy lélegzetért rohanva bennem az állat letapossa a többi embert, és nem röhögtem a lyuk fölött, ahol a kristályt bedobták.

Ha röhögtek azok egyáltalán. Vagy mind vegetáriánus volt, mint a nagymesterük, a tompa bűn falója? Őneki nem fáj. De nem fáj nekem se.

Nemlétem megóvott? És mi lett volna, ha Hitler vagyok? Én is alpesi villám teraszán dolgozgatok néha? Én is olyan boldogtalan lennék, és olyan önzőn

ki akarom terjeszteni a többiekre a boldogtalanságom? De boldogtalanok-e a halottak? Boldogtalanok-e a strázsáló katonák? És boldog lett volna-e R. W., ha akkor

együtt hallgathatja velük a valkűrök lovaglását? A túlvilágról az innenső tetőkre rálátni-e? Száradnak-e ott az udvaron ruhák? A lapos tetőn vetnek-e ágyat?

A NEMLÉT DÍCSÉRETE

Jó, hogy nem voltam német kisgyerek 1933-ban, akinek az apját egy este elviszik. Jó, hogy nem voltam evezős egy ókori gályán, a lábamon akkora vasgolyó, mint a fejem, mely csak azért

maradhat a helyén, mert az evéshez elengedhetetlen. Jó, hogy nem voltam középkori hitújító, akit máglyán égetnek meg. De nézni se szerettem volna ezt, hogy aztán hazamenve műhelyembe

dongafákat faragjak. Jó, hogy nem voltam folyóparton játszó néger kisfiú, akinek a lábát krokodil harapja le. Jó, hogy nem voltam ott Nagy Sándor hadseregében, nem tudtam volna örülni

a győzelemnek. Jó, hogy nem voltam Kleopátra vagy az orléans-i szűz. Hiszen nő még nemlenni se lehettem. És talán az is jó, hogy most viszont értesülök mindezekről a nemléteimről.

Kitöltik az egész világot.

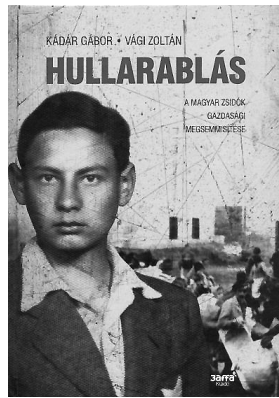
Szellem a palackból

„A zsidók kifosztásának [szükségességét illetően] a harmincas évek közepére ideológiai hovatarozástól függetlenül (...) konszenzus alakult ki. (...) Magyarországon a zsidókon és néhány száz szociáldemokrata, liberális, konzervatív politikuson és józan értelmiségin kívül szinte valamennyi, a közvéleményt, a társadalmat és a politikát befolyásolni képes erőcsoport egyetértett abban, hogy a társadalmi többség helyzetét csak a zsidók kárára lehet javítani.”

A múlttal való szembenézés embert próbáló feladatára előbb vagy utóbb mindenféleképpen sort kell keríteni. Mivel azonban a szembenézés nem képzelhető el a múlt minél teljesebb rekonstrukciója nélkül, meg kell világítani a történelem homályos fejezeteit. Kádár Gábor és Vági Zoltán éppen ezt teszi, *Hullarablás* című könyvükben ugyanis a huszadik századi magyar történelem egyik kevésbé ismert epizódjával, a magyar zsidóság gazdasági megsemmisítésével foglalkoznak. Évekig tartó kutatásaik eredménye egy figyelemreméltó alaposággal megírt, rendkívül időszerű és hiánypótló munka, amely ugyanakkor rendkívül megterhelő olvasmány is egyben. Elsősorban témája miatt, másrészt a sok adat miatt követel a mű az átlagosnál nagyobb odafigyelést.

A huszadik század totalitarizmusai mindenekeelőtt a szabadságjogaiktól igyekeztek megfosztani az embereket, többnyire sikerrel. Legalább ennyire eredményesek voltak a különböző okokból ellenségnek nyilvánított állampolgárok vagyonának megszerzésében is, sokan ráadásul az életüket sem tudhatták biztonságban. Hatmillió európai zsidónak elvették mindenét – közülük mintegy hatszáz ezren magyar zsidók voltak.

A magyar államnak és a magyar társadalom nem zsidó többségének meghatározó szerepe volt abban, hogy a magyar

Kádár Gábor-Vági Zoltán: Hullarablás. A magyar zsidók gazdasági megsemmisítése. Jaffa Kiadó, Budapest, 2005. 432 oldal, 2940 Ft

zsidóság, amely egykor Európa legnagyobb és leggazdagabb zsidó közösségei közé tartozott, csaknem teljesen elpusztult. „A zsidók kifosztásának [szükségességét illetően] a harmincas évek közepére ideológiai hovatarozástól függetlenül (...) konszenzus alakult ki: a költségvetés feltöltése, a szociális kedvezmények bevezetése, a munkanélküliek álláshoz juttatása, a föld nélkül tengődő agrárproletariátus életkörülményeinek javítása elképzelhetetlen a zsidók vagyonának árjásítása nélkül. Magyarországon a zsidókon és néhány száz szociáldemokrata, liberális, konzervatív politikuson és józan értelmiségin kívül szinte valamennyi, a közvéleményt, a társadalmat és a politikát befolyásolni képes erőcsoport egyetértett abban, hogy a társadalmi többség helyzetét csak a zsidók kárára lehet javítani.” A két világháború közötti időszakban az egymást gyakran váltó kormányok mindent meg is tettek azért, hogy *a nemzeti jövedelem nagyjából huszonöt százalékának megfelelő zsidó vagyont megszerezzék*. Ennek az igyekezetnek az lett az eredménye, hogy „az Imrédy, Teleki, Bárdossy és Kállay vezette kormányok 1938 nyara és 1944 márciusa között mintegy 300 zsidótörvényt és zsidórendeletet alkottak”. A korlátozások folyamatos szigorodása egyre nehezebb helyzetbe hozta a zsidóságot, közvetve azonban a többségi társadalmat is hátrányosan érintette. A szellemet ekkor min-

den valószínűség szerint már nem sikerülhetett volna visszagyömöszölni a palackba, de a leginkább elszomorító ennek ellenére az, hogy még azzal sem vigasztalhatjuk magunkat, hogy legalább azok megpróbálták (ti. a szellem visszagyömöszölését a palackba), akiknek lehetőségük lett volna rá. Tisztelet a néhány kivételnek. Súlyos örökség ez, amelynek terhetől nehezen szabadulhatnak az egymást követő generációk, ha megszabadulhatnak tőle egyáltalán. Meglehet, mindörökké cipelniük kell.

A történelem, ahogyan általában lenni szokott, később megismételte önmagát. *A magyar zsidóságot a nemzetiszocialisták után a kommunisták is kirabolták, államosítottak ugyanis mindent, amit korábban sikerült megmenteni*. Ezt a tragikussága ellenére gyakran mégis abszurd történetet alighanem az teszi teljessé, hogy a szóban forgó vagyon egy korántsem lebecsülendő értéket képviselő része a második világháború utolsó hónapjaiban *a nyugati szövetségesek kezére került. Amit pedig nagy nehezen visszaszolgáltattak, azt a magyar állam rendszere szerint elsikkasztotta*.

A jelentős mennyiségű adat előléása komoly kutatómunkát igényelhetett. Egy részük ugyan korábban már megjelent, összegyűjtésük nélkül azonban nem kaphatnánk árnyalt képet a korabeli magyar társadalom rétegződéséről, a magyar zsidóság anyagi helyzetéről, vagy éppen az adóterhek eloszlásáról. A könnyen áttekinthető táblázatok megkönnyítik a gyakran meglehetősen száraz adatsorok befogadását, de ahogy korábban már említettem, a *Hullarablás* ettől még egyáltalán nem lesz könnyű olvasmány.

A könyvben hangsúlyos szerepet kapnak a haláltáborokban törtétek, némileg ellentmondva az alcímnek. Amikor a vészorszakról beszélünk, természetesen nem feledkezhettünk meg az áldozatokról, ahogyan az is nyilvánvaló, hogy a (magyar) zsidóság vagyonának eltulajdonítása egy folyamat része volt, amely emberek millióinak fizikai megsemmisítésével végződött. Egyértelmű tehát, hogy mindez nem hagyható szó nélkül, talán mégis szerencsésebb lett volna a gazdasági vonatkozásokra szorítkozni – ha már egyszer a szerzők ezt a témát választották kutatásuk tárgyául.

Csóke Zoltán

Eckermann kávészó

Az Eckermann fogalom és etalon volt még korábbi helyén, az Andrassy úton. A költözéstől sokan féltették, de ismételten bekukantva úgy tűnik, hogy felesleges volt az aggodalom, legalábbis ami a közegletet illeti. A „közeg” ugyanis változatlanul masszív, egymáshoz mukkot sem szóló wifiző párocscák, intellektüel egyetemistalányok, akik a heti telefonálás-programot bonyolítják épp, középkorú hölgyek, akik édes martinit

rendelnek és az ügyvédeikről beszélgetnek egymással. A berendezés barátságos, nagy fatáblán írják ki az ételeket, szép hosszú az itallap, kényelmesek a párnázott fotelek, strammok az asztalok, és gyors, kedves a kiszolgálás is. Valami mégse működik jól, mert amit hoznak, az nem az igazi. Az eper shake valami jó minőségű porból lehet, persze télen ez magától ér-

tetődik, de túl édes, túl habos az egész. Az ételválaszték sem jól eltalált, egy ilyen helyen sokkal, de sokkal többféle szendvics kellene legyen, arról nem is beszélve, hogy saláta szinte nincs is. Érdekes, hogy másképp tálalnak, mint ahogy az ember várná: a padlizsános-fetás szendvics egy határozottan finom, de mégis túl sós és csípősen fokhagymás kencéből, és üres kenyérszeletekből áll. A Budapest kávéhoz a tejhabos tejet és a kávé szeparálva hozzák ki, igaz, ezt előre jelzik is az étlapon. És amiben verhetetlenek voltak régebben: a kakaó is túl híg, túl vizes, direkte szerencse, hogy nem a mega-verziót kértük. Most készült el egy barackos-túrós rétesfeleség, gyorsan leteszteljük: omlós, remek állagú, meleg íztelen sütemény. Ma nem megy semmi, de az úri közönséget ez nem zavarja, miért is zavarná, telefonálni, meg összefutni a többiekkel így is lehet.

– dibbuk –

Summray

János Gadó's editorial examines hate speech, analyzing the way the President of the Republic refused – on grounds of it's being unconstitutional – the draft law handed in by the coalition government. Following this, as a protest, leaders of Mazsihisz (Alliance of the Jewish Communities of Hungary) refused to accept the President's invitation to the usual December lunch organized for representatives of the so called "historic denominations" in Hungary. In reaction to this a Jewish website, *Judapest.org* sent some "flódni" (a local traditional Jewish cake) to the president to demonstrate that the views of Mazsihisz are not representative of the whole Jewish community.

We examine various aspects of migration: Gitta Székér wrote about Middle Eastern migration, Zsuzsa Shiri looks at the situation in Israel and Gábor Gyulai (on behalf of the Hungarian Helsinki Committee) analyzes the Hungarian case. „There are very few Middle Eastern immigrants coming to Hungary. Yet – considering the catastrophic human rights situation of the area – a much larger percentage of them get refugee status than the 8 per cent average of immigrants accepted as refugees in the country. Last year 68 Iraqi citizens, this year (until the end of September) 100 Iraqis applied for asylum in Hungary” – claims Gyulai.

We publish a collection of articles on Jerusalem: a lyric piece by poet and painter Uri Asaf; poems by poet Zelda;

a speech by the founding father of religious Zionism, Avraham Yitzhak Kook which he had delivered at the opening ceremony of the Betzalel Academy; and a lively report by Ági Drelyó on night life in contemporary Jerusalem. In his letter written in 1906 rabbi Kook surprised even the strict ultra-orthodox community by saying that: „The wide space of applied and fine arts is open and allowed for Israel.”

„Modern masterpieces from Moscow: Russian-Jewish artists, 1910-1940” is the title of an exhibition opened at the Museum of Jewish History in Amsterdam – Beáta Biró-Nink writes about her interpretation of the exhibition. „In the first decades of the 20th century under the influence of the revolutionary ideology even the political leadership supported the preservation and active practice of minority language and culture. This is how – despite earlier prohibition and strong anti-Semitism – a new era started for Jews: Yiddish language culture flourished in the first decades of the 20th century in Soviet-Russia.”

We also publish a review by Bori Szirtes on a contemporary Israeli play presented in Budapest, and a piece by Iván Sellei on an internationally acclaimed Israeli film: *Medusot*. Pál Várnai interviewed András Petőcz writer about his novel "Strangers", and the identity of a stranger. We publish two poems by István Vörös, and in his café review Dybbuk writes about *Eckermann*, the café in Budapest's Goethe Institut.

www.optiris.hu

OPTIRIS OPTIKA

- Szemüvegkeretek, napszemüvegek széles választékban
- Komputeres és szakorvosi szemvizsgálat
- Kontaktlencse illesztés
- TB vények beváltása

ÜZLETEINK:

WESTEND CITY CENTER 1062, Budapest, Váci út 1-3. Tel/Fax: 238-7088
ÁRKÁD ÜZLETKÖZPONT 1106 Budapest, Őrs Vezér Tere 25. Tel: 434-8132
EUROPARK 1191 Budapest, Üllői út 201. Tel: 347-1530
SPAR CENTER 1011 Budapest, Batthyány tér 5-6. Tel: 225-7540
MAMMUT 1. ÜZLETHÁZ 1022 Budapest, Lövház u. 2-10. Tel: 345-8179
MAMMUT 2. ÜZLETHÁZ 1024 Budapest, Margit krt. 85-89. Tel: 345-8381
STOP & SHOP 1021 Budapest, Hűvösvölgyi út 138. Tel: 398-8153
CAMPONA 1222 Budapest, Nagytétényi út 37-43. Tel: 424-3370

Szabadság.

Úrrá lenni az elemeken. Amikor nincs más, csak a végtelen ég, a látóhatár és Ön. Az érzés, ahogyan kitérül a világ.

Az autó régóta a szabadság szimbóluma. Mászhoz nem fogható érzés - kézben tartani az irányítást a végtelen sztrádán, és megérkezni egy biztonságos helyre - amit úgy hívunk: otthon.

Schiller Autó Család. A vezetés korlátlan élménye.

1138 Budapest, Váci út 113.
Tel.: 452-11-11
1046 Budapest, Főti út 143.
Tel.: 2 72 72 72
Karambo os Centrum
www.schilleropeel.hu

1133 Budapest, Dráva u. 17.
Te.: 450-25-25
www.chevroletperfect.hu

1044 Budapest,
Külső Váci út 20.
Tel.: 380-0-380
www.toyotasuper.hu

1154 Budapest,
Szentmihályi út 142.
Te.: 415-3000
www.pa.atauto.hu

1133 Budapest, Dráva u. 17.
Te.: 320 0166
www.perfekthasznauto.hu

Schiller
Autó Család
www.schiller.hu

Dél-amerikai zsidó ízek és hangulatok

kulinária, zene és irodalom

Január 24. csütörtök,
19:00 óra

Program:
A zongoránál Jorge Diener, ízelítő a dél-amerikai zsidó irodalomból és zenéből, vacsora (Sulyok Miklós receptjei alapján)

Helyszín:
Bródy13 lakás étterem
– a hely ahol barátokra lelsz
Pontos cím:
Budapest VIII. ker.,
Bródy Sándor u. 13.
(kapukód: 10kulcs2516)

További részletek:
www.mazsike.hu
www.szombat.com

Helyfoglalás (délutánonként)
a 311-6665-ös telefonszámon,
vagy a mazsike@freemail.hu
e-mail címen

BÁLINT ZSIDÓ KÖZÖSSÉGI HÁZ

VENDÉG

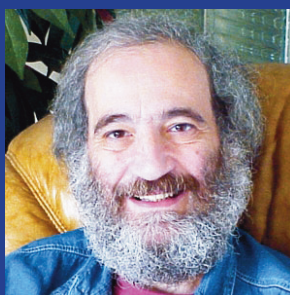
KORUNK LEGNAGYOBB ELMÉI Mérő László előadása-beszélgetése új könyvéről: A pénz evolúciójáról.

JANUÁR 22. KEDD 18.00

Alcím: Darwin és a gazdaság eredete.

Miért olyan nagy hatalmú a tőke? Valóban veszélyes-e a globalizáció, miben különbözik az informális társadalom polgára, a *homo informaticus* elődjétől, a *homo sapienstől*? A biológiai, a gazdasági és a szellemi élet evolúciója ugyanarra a logikára épül, mégis mindegyik evolúciója más és más, mivel különböző természeti háttérmechanizmusok segítségével valósul meg – állítja a polihisztor szerző.

Kedvezményes könyvárúsítás és dedikálási lehetőség!
Házigazda-moderátor: Perlaki Tamás
Belépő: 700Ft

Dr. Mérió László

magyar matematikus, publicista, pszichológus, az ELTE Gazdaságpszichológiai szakcsoportjának egyetemi tanára. Elsősorban ismeretterjesztő könyveiről ismert.

FILMAJÁNLÓ

RÉZBÁNYA BORBAN Bubryák István és Radó Gyula JANUÁR 27. VASÁRNAP 17.00 ÓRA

Filmvetítés és beszélgetés

Dokumentumfilm a szerbiai Bor rézbányáiba hurcolt mintegy 6000 magyar zsidó sorsáról, életéről, haláláról (Radnóti Miklós egy volt a haterzer közül).

A filmet követő beszélgetés során a nézők kérdéseket tehetnek fel a film szereplőinek és a rendezőknek.

A beszélgetés moderatori szerepét Radó Gyula filmrendező vállalta.

BÉT ORIM FILMKLUB JANUÁR 12. SZOMBAT 18:00

Kádár utolsó beszéde Sólyom András dokumentum-játékfilmje Vendég: Kornis Mihály

Bemutató és beszélgetés az alkotókkal

CSALÁDI VASÁRNAP

TU BISVÁTI NAGY CSALÁDI GYÜMÖLCSMÁMOR JANUÁR 20. VASÁRNAP 16.00

Tu Bisváti gyümölcsözön ? Minden család gyümölcsözön!

Tu Bisvát szederünkön 15 különböző gyümölcs fogyasztásával ünnepeljük a természetet, lesz kézművesfoglalkozás, fellép a Róka-móka társulat zenés

TuBisváti meseelőadással, táncolunk is sokat.

A játszóházak nyitva várnak mindenkit.

Belépő: 600 Ft, családi jegy: 1200 Ft

RETRO HÁZIBULI

A '80-AS ÉVEKRE EMLÉKEZVE JANUÁR 26. SZOMBAT 20.

Pince-vörösbor, kóla, libazsíros kenyér,
ABBA-zene és minden,
ami akkor a házibulit jelentette!

A MAZSIKÉ-vel közös programunk.

Belépő elővételben: 1000 Ft, helyszínen: 1200 Ft

**BÁLINT ZSIDÓ
KÖZÖSSÉGI HÁZ**
1065 BUDAPEST, RÉVAY U. 16.
TEL.: 311 6669 | WWW.BALINTHAZ.HU

WWW.BALINTHAZ.HU